Vanjski dug razvijenih država: uzroci, učinci, perspektive

Kokotović, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:306529

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

University North Digital Repository

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

DIPLOMSKI RAD br. 54/PE/2016

VANJSKI DUG RAZVIJENIH DRŽAVA: UZROCI, UČINCI, PERSPEKTIVE

Filip Kokotović

Varaždin, ožujak 2016.

SVEUČILIŠTE SJEVER

SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

Studij Poslovna ekonomija

DIPLOMSKI RAD br. 54/PE/2016

VANJSKI DUG RAZVIJENIH DRŽAVA: UZROCI, UČINCI, PERSPEKTIVE

Student:
Filip Kokotović, mat.br. 0100/336D

Mentor:
doc.dr.sc. Petar Kurečić

Varaždin, ožujak 2016.

Sveučilište Sjever
Sveučilišni centar Varaždin
104. brigade 3, HR–42000 Varaždin

UNIVERSITY NORTH

Prijava diplomskog rada

studenata IV. semestra diplomskog studija Poslovna ekonomija

IME I PREZIME STUDENTA	Filip Kokotović	MATIČNI BROJ	0100/336D
NASLOV RADA	Vanjski dug razvijenih država: uzroci, učinci, perspektive		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Public debt of developed economies: causes, effects, perspective		
KOLEGIJ	Ekonomika i politika međunarodne razmjene		
MENTOR	doc.dr.sc. Petar Kurečić		
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. izv. prof. dr. sc. Goran Kozina		
	2 doc. dr. sc. Anica Hunjet		
	3. doc.dr.sc. Petar Kurečić		

Zadatak diplomskog rada

BROJ 54/PE/2016

OPIS

Javni dug postaje izrazito značajan problem u međunarodnim ekonomskim odnosima. Njegov neproporcionalni rast u odnosu na BDP stvorio je izrazito nepovoljnu makroekonomsku situaciju u razvijenim državama poput SAD-a. Analizom razvijenih gospodarstava OECD-a utvrđen je stalni rast javnog duga, osobito u periodima gospodarskih kriza. Udio javnog duga u BDP-u SAD-a se udvostručio u odnosu na 1966. godinu. EU ima kvalitetan okvir za kontrolu makroekonomskih neravnoteža, ali se kriteriji fiskalne konvergencije iz Maastrichta u praksi nedovoljno implementiraju. Izvršena je analiza rasta duga za država članice EU koristeći polinomnu regresiju te je utvrđen trend rasta za sve države osim Mađarske, Poljske te Njemačke. Izračunom Pearsonovog koeficijenta korelacije utvrđena je statistički značajna veza između udjela javnog duga u BDP-u i stope nezaposlenosti. Glavna teza rada je kako u uvjetima visoke liberalizacije kapitala je stvoren iracionalno visok javni dug radi zanemarivanja postojećeg zakonskog okvira koji se tiče kontrole fiskalne politike.

U VARAŽDINU, DANA 20.2.2016.

REPUBLIKA HRVATSKA 5 SVEUČILIŠTE SJEVER

POTPIS MENTORA P. Kurečić

DIR 01 PE

Sažetak

Javni dug postaje izrazito značajan problem u međunarodnim ekonomskim odnosima. Njegov neproporcionalni rast u odnosu na BDP stvorio je izrazito nepovoljnu makroekonomsku situaciju u razvijenim državama poput SAD-a. Analizom razvijenih gospodarstava OECD-a utvrđen je stalni rast javnog duga, osobito u periodima gospodarskih kriza. Udio javnog duga u BDP-u SAD-a se udvostručio u odnosu na 1966. godinu. EU ima kvalitetan okvir za kontrolu makroekonomskih neravnoteža, ali se kriteriji fiskalne konvergencije iz Maastrichta u praksi nedovoljno implementiraju. Izvršena je analiza rasta duga za država članice EU koristeći polinomnu regresiju te je utvrđen trend rasta za sve države osim Mađarske, Poljske te Njemačke. Izračunom Pearsonovog koeficijenta korelacije utvrđena je statistički značajna veza između udjela javnog duga u BDP-u i stope nezaposlenosti. Glavna teza rada je kako u uvjetima visoke liberalizacije kapitala je stvoren iracionalno visok javni dug radi zanemarivanja postojećeg zakonskog okvira koji se tiče kontrole fiskalne politike.

Ključne riječi: javni dug, kriteriji fiskalne konvergencije iz Maastrichta, mehanizmi korekcije makroekonomske neravnoteže, liberalizacija tržišta kapitala.

Abstract

Foreign debt is becoming an increasingly significant problem in modern global political relations. Its disproportional growth in regards to GDP has created a highly unfavourable macroeconomic situation in economically advanced countries such as the USA. Analysis of economically developed countries of the OECD has proved a constant growth in foreign debt, especially in periods of financial crisis. The ratio of foreign debt in the GDP of the USA has doubled in regards to the year 1966. The EU has an adequate legal framework to control macroeconomic imbalance, however the Maastricht criteria of fiscal convergence are not being implemented. An analysis was conducted for the member-states of the EU using polynomial regression that suggests a rising trend for all member-states with the exception of Hungary, Poland and Germany. By calculating the Pearson correlation coefficient a statistically significant relationship was identified between the public debt-to-GDP ratio and the unemployment rate. The main thesis of the paper is that in the current conditions of very liberal movement of capital, an irrationally high foreign debt was created while ignoring the existing legal framework that monitors fiscal policy.

Key words: foreign debt, Maastricht criteria of fiscal convergence, mechanisms of correcting macroeconomic imbalance, liberalization of the movement of capital.

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. TEORIJSKO PROMIŠLJANJE JAVNOG DUGA 3
2.1. Definiranje javnog duga 3
2.2. Normativne ekonomske teorije 5
2.3. Pozitivističke teorije 6
3. GENEZA VISOKOG JAVNOG DUGA RAZVIJENIH DRŽAVA 9
3.1. Kratak pregled rasta javnog duga 11
3.2. Kronologija javnog duga 13
3.3. Naftna kriza 1973. godine 17
3.4. Kriza 2008. godine 18
4. LIBERALIZACIJA TOKOVA KRETANJA KAPITALA 20
4.1. Institucionalni okvir i djelovanje GATT-a 21
4.2. Rast inozemnog ulaganja 22
4.3. Efikasnost djelovanja Bretton Woods institucija 24
5. ANALIZA LEGISLATIVNE OSNOVE REGULIRANJA FISKALNE POLITIKE 26
5.1. Analiza legislative SAD-a 28
5.2. Analiza legislative EU 31
6. DUGOROČNA PERSPEKTIVA DUGA 36
6.1. Perspektiva i kontekst duga država članica EU 37
6.2. Perspektiva održivosti javnog duga SAD-a 43
6.3. Perspektive i analiza hipoteza iznesenih teorija 45
7. ISTRAŽIVANJE I PROVJERA TEZA 53
7.1. Povezanost javnog duga i rasta BDP-a 54
7.2. Povezanost javnog duga i nezaposlenosti 57
7.3. Povezanost javnog duga s BDP per capita 61
8. ZAKLJUČAK 65
Popis literature 66
Popis tablica 71

1. UVOD

Javni dug razvijenih država je već dugo godina predmet znanstvenog istraživanja te postoji mnogo dostupne literature i istraživanja, kao i teorija koje se fokusiraju na taj fenomen. Već već prethodno identificiran kao jedan od ključnih problema održivog napretka ekonomije modernih država, primjerice Brzezinski je identificirao problem rastućeg javnog duga kao jedan od najznačajnijih unutarnji nedostataka SAD-a.[1] Postoji adekvatna legislativna podloga koja jasno ograničuje fiskalnu odgovornost razvijenih država svijeta, poput SAD-a i država članica EU, ali je primjetan nedostatak implementacija te legislative.[2] Ključno pitanje na koje će se fokusirati rad su uzroci neprovođenja postojeće zakonodavne podloge u razvijenim državama, koji su dugoročni učinci zanemarivanja visoke razine državnog duga te koje su perspektive i mogući načini pristupanju problema visokog javnog duga. Posebno se ističe pristupanje pitanju nedovoljne implementacije postojećeg zakonodavnog okvira te analize perioda u kojemu je javni dug najviše porastao. Rad će tako pokušati interdisciplinarnim pristupom, analizirajući problematiku javnih duga iz percepcije različitih znanstvenih teorija, dati odgovore na prethodno navedena pitanja.

Fiskalna politika je dugo smatrana pitanjem isključive nadležnosti države, kao i sva druga ključna pitanja razvoja države. Formiranjem EU kao supranacionalne tvorevine[3] u mnogo čemu se ta percepcija mijenja te se postavljanjem zajedničkih ciljeva fiskalne konvergencije koje nisu više u potpunosti u nadležnosti države pomiče aktualne percepcije suvereniteta države[4]. Attina ističe kako većina država, neovisno o ideologijama i samoj zakonskoj podlozi koja to omogućava, imaju slične ciljeve u pogledu tržišta kapitala jer će kapital uvijek konvergirati tamo gdje može ostvariti maksimalan profit.[5] Dalje naglašava kako

[1] Zbigniew Brzezinski, Strategic Vision – America and the Crisis of Global Powers, Basic Books, New York, 2012., str. 46.

[2] U državama EU u pitanju su kriteriji fiskalne konvergencije iz Maastrichta, koji u području javnog duga definiraju kako udio proračunskog deficita opće države u BDP-u ne smije prelaziti 3%, odnosno kako udio bruto duga u BDP-u ne bi trebao prelaziti 60%. U SAD-u je legislativa često bila mijenjana te će se tom pitanju posvetiti zasebni dio nastavka rada.

[3] Mnogi autori smatraju EU prvom institucijom koja po mnogim elementima nadilazi međunarodne organizacije radi veće razine suvereniteta koje države članice delegiraju supranacionalnim tijelima EU. Smatra se sui generisom u međunarodnim odnosima kojeg je trenutno teško usporediti s bilo kakvim drugim postojećim uređenjem u međunarodnoj zajednici.

[4] Ovakav način razmišljanja je osobito ojačan uspostavom procedure prekomjernog deficita, u kojemu se organima EU daje značajna ovlast u pitanjima uspostavljanja održive fiskalne politike njenih država članica.

[5] Fulvio Attina, The Global Political System, Palgrave Macmillan, New York, 2011., str. 106.

će države prihvaćati većinu oblika reorganizacije koje će omogućiti maksimizaciju profita i konkurentnosti na tržištu kapitala.[6] Liberalizacija kretanja kapitala, u mnogo čemu implementirana u zakonodavni okvir međunarodnih financijskih institucija[7], imala je značajan utjecaj na takvo djelovanje država.

U skladu s prethodno razrađenim idejama, glavna teza rada je kako je u uvjetima izrazito visoke liberalizacije kretanja kapitala u razvijenim državama zanemarena implementacije postojeće legislative koja regulira fiskalnu politiku te kako je, osobito u periodima ekonomskih kriza, stvoren iracionalno visok javni dug. Rad će u skladu s postojećim teorijama izvršiti analizu nastanka tog duga te predložiti moguće mjere sanacije duga, kao i preispitati mogućnost održivosti provedbe postojeće fiskalne politike.

Nakon uvoda, sljedeće poglavlje će obrazložiti definiciju javnog duga te iznijeti osnovna teorijska promišljanja različitih teorijskih škola koje. Treće poglavlje će analizirati rast javnog duga kroz povijest, posebno ističući periode kada je došlo do značajnijeg rasta te će pokušati argumentirati razloge rasta javnog duga. Četvrto poglavlje će prezentirati argumente koji dokazuju izrazito visoku razinu liberalizacije kretanja kapitala te razmatra utjecaj te činjenice na javni dug. Peto poglavlje će detaljno analizirati relevantnu legislativu u EU i SAD-u te razloge i okolnosti zaduživanja. Šesto poglavlje će analizirati perspektivu dugoročne održivosti visokog javnog duga razvijenih država te ponuditi preporuke. Sedmo poglavlje će ponuditi empirijsku provjeru iznesenih teza. Zadnje poglavlje će zaključiti do tada iznesene ideje i argumente.

[6] Ibid., str. 106.-107.

[7] U okviru rada Bretton Woods institucija od samog početka je omogućena maksimalna liberalizacija kretanja kapitala. Ukidanje administrativnih i drugih barijera kretanja kapitala je u početku bila provođena u okviru GATT-a, iako značajnu ulogu imaju i Svjetska banka te MMF. Nezadovoljstvo država u razvoju je u velikoj mjeri bila reflektirana u fazi dekolonizacije kada su u UN-u učestalo u Općoj skupštini donosili rezolucije kojom su težili ograničiti liberalizaciju tržišta kapitala.

2. TEORIJSKO PROMIŠLJANJE JAVNOG DUGA

Svakako je značajno napomenuti kako je javni dug proučavan od strane različitih grana znanosti te se tome problemu pristupa s različitih gledišta. Osnovne teorije koje će biti prezentirane su različite ekonomske analize i ekonometrijski modeli koji razmatraju problematiku javnog duga. Temeljni problem testiranja pretpostavki tih teorija je što pojedine teorije vrlo često djeluju u isključivo strogo definiranom sustavu pretpostavki unutar tog modela te ih je teško primijeniti na stvarnu situaciju u globalnim ekonomskim i političkim odnosima. Nekolicina tih teorija su interdisciplinarnog karaktera te koriste saznanja iz ekonomije, sociologije te politologije u formiranju cjelovitih okvira.

2.1. Definiranje javnog duga

Bajo, Primorac i Bandurina uspoređuju poreza i javni dug kao dva temeljna načina saniranja proračunskog deficita, u kojoj ističu kako porezi predstavljaju prisilno nametnutu obvezu, dok se javni dug zasniva na ″dragovoljnom i tržišnom odnosu vjerovnika i države kao dužnika koji se obvezuje da će se vratiti dug uvećan za kamate″.[8] Ujedno ističu i kako alternativni način definiranja javnog duga može biti i kao kumulativ proteklih proračunskih deficita.[9] Kao opću definiciju ističu kako se:″Javni dug može definirati kao kumulativ potraživanja koja prema javnom sektoru imaju njegovi vjerovnici u određenom trenutku.″[10]

Upravo iz usporedbe s porezima koju rade autori se vidi značajna prednost radi koje države posežu za zaduživanjem na inozemnom tržištu umjesto da proračunski deficiti sanira ili da se započne investicijske projekte povećanjem poreza. Jedan razlog koji treba istaknuti je nepopularnost povećanja poreza te, posebno u demokratskim državama, povećanje javnog duga može biti percipiran kao rješenje koje će u kratkom roku prouzročiti manje negativnih posljedica. Postoji i mogućnost kako je proračunski deficit države toliko značajan, ili su projekti koje država želi pokrenuti toliko opsežni da podizanje poreza nije dovoljno

[8] Anto Bajo, Marko Primorac, , Ana Andabaka Badurina, Osnove upravljanja javnim dugom, Institut za javne financije, Zagreb, 2011., str. 15.
[9] Ibid., str. 15.
[10] Ibid.

učinkovita mjera da bi to bilo moguće izvesti.[11] Ujedno se u mnogim kriznim periodima značajno povećavao javni dug države jer nije niti postojala mogućnost da se isključivo iz domaćih rezervi ili povećanjem poreza sanira niti kratkoročni deficit države.

Upravo se iz te usporedbe poreza i javnog duga može istaknuti kako je to dobrovoljni čin trenutne vlasti da sanira proračunski deficit ili financira različite projekte s ciljem povećanja ekonomskog rasta, ali koji dugoročno gledano može unijeti velike probleme u makroekonomskoj stabilnosti države. Mnogi autori razmatraju kratkoročni i dugoročni utjecaj javnog duga na druge makroekonomske indikatore, a promatrajući efekt zaduživanja na države Istočne i Srednje Europe Časni je zaključila kako je povećanje javnog duga dugoročno imalo negativan efekt na sve druge promatrane makroekonomske indikatore.[12] Prije pregleda povijesti nastanka javnog duga te detaljne analize perioda kada je najviše došlo do porasta javnog duga, zanimljivo je razmotriti razmišljanja različitih teorijskih škola o javnom dugu. Švaljek iznosi zanimljivu kategorizaciju teorija s obzirom na to je li njihovo promišljanje javnog duga promatrano iz normativnog ili pozitivističkog pristupa.[13] S obzirom na postojanje mnogih različitih pristupa u literaturi, takva je klasifikacija teorija prihvaćena i u ovome radu.

[11] Upitno je i u slučajevima kada je tako visoka razina proračunskog deficita i kolika bi bila korist od značajnog podizanja poreza ili drugih nameta. Postoji mogućnost da stanovnici reagiraju dodatnim prosvjedima koji predstavljaju dodatan trošak državi, dok inozemno zaduživanje nosi manje kratkoročne nesigurnosti. Dugoročno, posebno ukoliko je u pitanje zaduživanje s varijabilnom kamatnom stopom ili ukoliko je zaduženje u inozemnoj valuti, isto tako postoji značajan stupanj nesigurnosti u srednjem i dugom roku.

[12] Anita Čeh Časni et al., Odnos javnog duga i ekonomskog rasta: primjer zemalja srednje, istočne i jugoistočne Europe, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu, Vol.32 No.1 Lipanj 2014., str. 37.

[13] Sandra Švaljek, Public Debt Boundaries: A Review of Theories and Methods of the Assessment of Public Debt Sustainability, Croatian Economic Survey, No.4 Lipanj 2002.

2.2. Normativne ekonomske teorije

Battaglini i Coate ističu osnovnu ideju neoklasične ekonomske škole kojoj pripada Barro, kako se javni dug koristi kako bi se izbjegla nagla potreba za poreznim promjenama.[14] U skladu s tim načinom razmišljanja doći će do povećanja javnog duga u periodima recesije, dok u periodima ostvarivanja gospodarskog rasta bi trebalo doći do njegovog smanjenja. Jedno od osnovnih razmišljanja koje Barro ističe, a radi kojeg je učestalo kritiziran, je njegovo viđenje države kao suštinski dobronamjernog stratega čija zadaća je dobrobit građana i ostvarivanje gospodarskog rasta, dok primjerice Battaglini i Coate vide ulogu države kao zakonodavca koji je izabran od strane određenog glasačkog tijela koje očekuje određene beneficije u zamjenu za svoj glas.[15] Ovakav način razmišljanja je po mnogo čemu u skladu s razmišljanjima postojećeg sustava SAD-a, ali nije nužno u potpunosti jednako tako primjenjiv na političke sustave drugih država.[16] Postoje i druge interpretacije o ulozi države kojima se pokušavalo nadopuniti razmišljanje neoklasične ekonomske škole, ali za potrebe ovog rada najznačajnije je bilo istaknuti suprotstavljene poglede i u nastavku rada analizirati koji više odgovara stvarnom stanju.

Kako pojašnjavaju Dornbush i Draghi, razmišljanja ove teorije sugeriraju neutralni, odnosno ekvilibrijski pristup u kojemu nije značajno sanira li se proračunski deficit uz pomoć povećanja poreza ili zaduživanjem na inozemnom tržištu.[17] Dalje navode kako državne obveznice predstavljaju mogućnost zarade za kupce, ali i rizik za porezne obveznike kojima će dugoročno te obveznice doći na naplatu te isključivo ukoliko se ne uzme u obzir rizik za buduće generacije moguće je govoriti o neutralnom efektu duga.[18] U razmatranju neutralnog

[14] Marco Battaglini, Stephen Coate, A Dynamic Theory of Public Spending, Taxation, and Debt, American Economic Review, American Economic Association, vol. 98, Ožujak 2008., str. 201.
[15] Ibid.
[16] U Kongresu je trajanje mandata 2 godine te s obzirom na to svaki pripadnik Kongresa mora pri svakoj odluci imati na umu preferencije biračkog tijela. Dok se izbori za Senat odvijaju tek svakih 6 godina, činjenica kako se svake dvije događaju izbori za Kongres uvelike doprinosi tome da svaka politička odluka u Kongresu nosi dodatnu težinu. Ujedno raspored snaga te je li na čelu izvršne vlasti pripadnik Demokratske ili Republikanske stranke isto tako dodatno utječe na raspoloženje biračkog tijela. Upravo je zato viđenje vlasti kao zakonodavca koji je odgovoran svojemu okrugu izrazito prikladno za politički sustav SAD-a. Politički sustav SAD-a je možda i primjer sustava gdje najčešće ne dolazi do glasanja isključivo u skladu s općim razmišljanjima dvije dominantne stranke. Pripadnici Kongresa glasaju u skladu s raspoloženjem i interesima okruga koji ih bira, pa tako u značajnim ekonomskim i vanjskopolitičkim pitanjima zna doći do izrazito različitog stava unutar pripadnika jedinih dviju značajnih političkih stranaka.
[17] Rudiger Dornbush, Mario Draghi, Public debt management: theory and history, Cambridge University Press, New York, 2008., str. 3.-5.
[18] Ibid., str. 3.

efekta duga ili ekvilibrija u odnosu na utjecaj poreza na potrošnju, prije je moguće govoriti o proučavanju efekata dvaju, s aspekta ekonomskog razvoja, pretežito negativnih efekata. S te strane je izuzimanje efekta zaduživanja na buduće generacije, ili čak u izrazito dugom roku, nedostatak ove teorije. Potrebno je istaknuti da i svaki novi nametnuti porez ima utjecaja na potrošnju te bi se odluka o sanaciji deficita proračuna trebala donositi temeljem analize prednosti i nedostataka. Švaljek ističe kako je glavna kritika ove ekonomske škole ističe što je saznanja teško provjeriti u praksi te kako neoklasična škola ne daje odgovarajuće pojašnjenje zašto dolazi do alarmantnog rasta duga u periodima mira.[19]

U skladu s argumentima ove teorije bilo bi logično da niti jedna država, izuzev u post-ratnom razdoblju, nema veći javni dug te ukoliko se razmatra mogućnost ekvilibrija u odnosu na poreze, trebalo bi očekivati da većina država nema znatno veću rashodovnu u odnosu na prihodovnu stranu proračuna. S te strane neoklasična teorija ne daje odgovore koji odgovaraju stvarnom stanju, a Roubini i Sachs vjeruju kako je jedan od ključnih uzroka to što se uvijek treba proučavati što donosioci odluka stvarno rade, umjesto da se analizira ili *a priori* pretpostaviti što bi trebali raditi.[20]

2.3. Pozitivističke teorije

Kako naglašava Švaljek, temeljna razlika između normativnih i pozitivističkih teorija jest u tome što pozitivističke teorije ne smatraju kako je država dobronamjeran strateg, već političare promatraju kao donosioce odluka u skladu s određenim interesima i u različitim uvjetima.[21] S te strane je i teorijska nadopuna Battaglinia i Coatea, usprkos prihvaćanju mnogih načela koje većina pozitivističkih škole odbacuju, teško u potpunosti kategorizirati.[22]

Jedna od najznačajnijih pozitivističkih teorija je teorija javnog izbora. Kako naglašava Ciraki, ova se teorija razvila iz promatranja procesa donošenja kolektivnih odluka te primjenom tih kolektivnih odluka na individualne odluke pojedinaca kojima se kao ključne

[19] Sandra Švaljek, Public Debt Boundaries: A Review of Theories and Methods of the Assessment of Public Debt Sustainability, Croatian Economic Survey, No.4 Lipanj 2002., str. 69.-70.
[20] Nouriel Roubini, Jeffrey D. Sachs, Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies, European Economic Review, vol. 33 1989., str. 901.
[21] Sandra Švaljek, Public Debt Boundaries: A Review of Theories and Methods of the Assessment of Public Debt Sustainability, Croatian Economic Survey, No.4 Lipanj 2002., str. 70.
[22] Njihova kritika je prezentirana s obzirom na činjenicu da, za razliku od većine pozitivističkih škola, prihvaćaju većinu hipoteza neoklasične ekonomske škole te time nude zanimljivu podlogu za diskusiju i usporedbu u nastavku rada.

atribute navodi egoističnost i ostvarivanje vlastitih interesa, uz to što je razliku od prethodnih teorija koje su analizirale demokratske procese imala ekonomsku dimenziju.[23] Na svojevrsni način prihvaća ideje realističke paradigme međunarodnih odnosa, ali umjesto njihove primjene u međunarodnoj politici se smatra kako će donositelji odluka u političkoj sferi djelovati tako da maksimiziraju vlastiti potencijal i udovolje svojim interesima. U skladu s time će donositi sve odluke te pokušati osigurati svoj ostanak na toj funkciji. Kako napominje Ciraki, jedan od temeljnih teorema ove teorije je teorem ne-diktature te teorem da društveno blagostanje, odnosno želje i interesi biračkog tijela, ne smiju biti nametnuti.[24]

U skladu s argumentima teorije javnog odabira, donosioci odluka bi vjerojatno češće posezali za zaduživanjem nego li za povišenjem poreza kao metodama saniranja proračunskog deficita ili izvorima za pokretanje investicijskih projekata. Porezi, koji predstavljaju svim građanima namet koji moraju plaćati, su teret i obaveza čiji učinak svi stanovnici odmah neposredno osjete na svojim primanjima, dok zaduživanje u inozemstvu nije vijest koju će nužno doprijeti ili interesirati cijelo biračko tijelo. S obzirom da jedna mjera direktno predstavlja teret cijelom biračkom tijelu, logično je da ukoliko je donositeljima odluka jedini cilj ostanak na vlasti donesu odluku kojom će zadovoljiti čim veći dio biračkog tijela.[25]

Vrijedno je istaknuti i teoriju nove političke ekonomije, koja uz pomoć detaljnih analiza pokušava pronaći tendencije i uzroke odlučivanja u političkoj sferi. Iz teorije nove političke ekonomije prvi puta se u sferi donošenja odluka pokušalo analizirati ponašanje donosioca odluka, a teorija javnog odabira i slične su se tek naknadno razvile. Švaljek ističe kako teorija nove političke ekonomije u suštini govori o sukobu među različitim društvenim skupinama, trenutnim i budućim vlastodršcima, te kako se sve odluke trenutne vlade donose u kontekstu strateškog odlučivanja i analize njihovog utjecaja na buduće vlastodršce.[26] Ovo predstavlja još veći odmak od neoklasičnog koncipiranje vlade dobronamjernim strategom

[23] Dario Ciraki, Teorija javnog izbora i paradoksi glasovanja, Vol. 23, No. 2.-3., 1996., str. 202.
[24] Ibid., str. 205.
[25] Iznimka su države gdje postoji izrazito velika razina političke kulture ili drugačije i odgovornije percipiranje politike u kojoj se isključivo populistički potezi i pokušaji dodvoravanja biračkom tijelu ne smatraju odgovornim političkim ponašanjem. Potrebno je napomenuti da nije niti moguće dugoročno visoku razinu državne potrošnje sanirati inozemnim zaduživanjem jer postepeno, uz zaduživanje po sve nepovoljnijim kamatnim stopama, teret javnog duga postaje neizdrživ te značajno veći politički problem nego li da se racionalizirala potrošnja i vodila odgovorna fiskalna politika.
[26] Sandra Švaljek, Public Debt Boundaries: A Review of Theories and Methods of the Assessment of Public Debt Sustainability, Croatian Economic Survey, No.4 Lipanj 2002, str. 70.

nego li kod teorija javnog odabira kojom se sugerira da je temeljni interes vlasti kontinuirano očuvanje vlastite moći.

Roubini i Sachs dodatno naglašavaju da se vlast teško može koncipirati kao jedinstveni identitet, s obzirom na činjenicu da se ovlasti donošenja odluka u demokratskim državama uvijek proširi kroz različite ogranke vlasti[27] ili u slučaju koalicijske vlade među različitim političkim strankama.[28] Njihova osnovna teza je kako se većina dugova akumulirala u periodima kada je u vladi sudjelovalo više političkih stranaka, posebno u periodima nestabilnosti kada su vlast držale nestabilne koalicijske vlade sastavljene od više manjih stranaka te vjeruju kako je najveći problem u relativno kratkom vremenu postići dogovor između većeg broja koalicijskih partnera.[29] Njihova nadopuna predstavlja vrijedan doprinos teorije nove političke ekonomije te, iako je i prije njihove analize postojala teza o rastu duga za vrijeme perioda koalicijskih vlada, prije nije bio naglašen komplicirani položaj političkih institucija u procesu donošenja odluka vezanih za fiskalnu politiku.[30]

Posljednju pozitivističku teoriju koju je zanimljivo spomenuti je teorija o utjecaju raspodjele dohodaka na političku nestabilnost i investicije. Alesina i Perotti su iznijeli hipotezu kako veća neravnopravnost u pogledu raspodjele dohodaka povećava socijalnu i političku nestabilnost te se time smanjuju investicije i nanosi šteta cjelokupnom gospodarstvu.[31] Jedine rezerve koje se mogu iznijeti glede ove teorije i njenog značaja za ovaj rad je da Alesina i Perotti ne spominju kako nejednaka raspodjela direktno ima efekt na povećanje vanjskog duga, ali s obzirom na njihovu hipotezu i radove autora koji iznose slične hipoteza, kao i u skladu s razmišljanjima prethodno iznesenih teorija, visoka je vjerojatnost kako se u situacijama političke nestabilnosti i socijalnog nemira može doći do povećanja javnog duga.

[27] Ističe se primjer SAD-a, gdje se donošenje odluka oko proračuna odvija u kompleksnom okruženju dvostranačkog političkog sustava u kojemu zakonodavni ogranak vlasti može imati vrlo velik stupanj utjecaja na odluke vezane za proračun.
[28] Nouriel Roubini, Jeffrey D. Sachs, Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies, European Economic Review, vol. 33 1989., str. 901.
[29] Ibid.
[30] Ibid., str. 905.
[31] Alberto Alesina, Robert Perotti, Income distribution, political instability, and investment. European Economic Review, vol. 40 1996., str. 1.-3.

3. GENEZA VISOKOG JAVNOG DUGA RAZVIJENIH DRŽAVA

Kako bi se dodatno opravdao uzorak država koji se analizira u ovom radu, relevantno je pogledati Tablicu 1 koja prikazuje trenutno najzaduženije države u svijetu. Kada se zbroje javni dugovi njenih država članica, EU je najzaduženiji akter trenutno u svijetu, ali kao pojedinačna država u toj kategoriji uvjerljivo najveći javni dug ima SAD.

Tablica 1: Javni dug u dolarima, procjene iz 2012. i 2013. godine

Rang	Država	Iznos javnog duga u dolarima
1.	EU[32]	15,950,000,000,000
2.	SAD	15,680,000,000,000
3.	UK	9,577,000,000,000
4.	Njemačka	5,717,000,000,000
5.	Francuska	5,371,000,000,000
6.	Japan	3,017,000,000,000
7.	Luksemburg	2,935,000,000,000
8.	Italija	2,604,000,000,000
9.	Nizozemska	2,347,000,000,000
10.	Španjolska	2,278,000,000,000
11.	Irska	2,164,000,000,000
12.	Švicarska	1,544,000,000,000
13.	Australija	1,480,000,000,000

Izvor: Službene stranice CIA The World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2079rank.html , pregledano 22.8.2015.

Prema istom izvoru, zanimljivo je analizirati postotak duga u odnosu na BDP.[33] Prema informacijama vezane za taj indikator, većina od kojih je dostupna za 2013. ili 2014. godinu,

[32] EU neupitno nije država, ali kao značajan akter u međunarodnim odnosima je zanimljivo staviti u adekvatni kontekst kako u odnosu na druge države je značajna skupina 28 država članica koje imaju najvećih problema s javnim dugom.

[33] Ovaj se indikator generalno smatra jednim od najrelevantnijih kada se analizira dugoročna sposobnost države da otplati dug. Između ostaloga zato i je naveden kao jedan od kriterija fiskalne konvergencije u sporazumu iz Maastrichta te se optimalnim smatra da postotak javnog duga u BDP-u ne bi trebao prelaziti 60%.

najrazvijenije ekonomije svijeta ipak nemaju takav problem kada se promatra njihov ukupni udio javnog duga u BDP-u. Sam neto iznos javnog duga je relevantan podatak, ali potrebno je staviti ga u kontekst prihodovne strane proračuna. Često se zanemaruje da u trenucima kada dolazi do pada potrošnje se ponovno javlja problem u pogledu otplate visokih javnih dugova, neovisno o prihodovnoj strani, a periodi recesiji jesu trenutak kada visok javni dug predstavlja najveći problem razvijenim državama.

Tablica 2: Postotak udjela javnog duga u BDP-u, procjene za 2013. i 2014. godinu

Rang	Država	Postotak udjela javnog duga u BDP-u
1.	Japan	227.7%
2.	Zimbabve	181%
3.	Grčka	174.5%
4.	Libanon	142.4%
5.	Italija	134.1%
6.	Jamajka	132%
7.	Portugal	131%
8.	Cipar	119.4%
9.	Irska	118.9%
10.	Grenada	110%
11.	Singapur	106.7%
12.	Belgija	101.9%
13.	Eritreja	101.3%

Izvor: Službene stranice CIA The World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html , pregledano 22.8.2015.

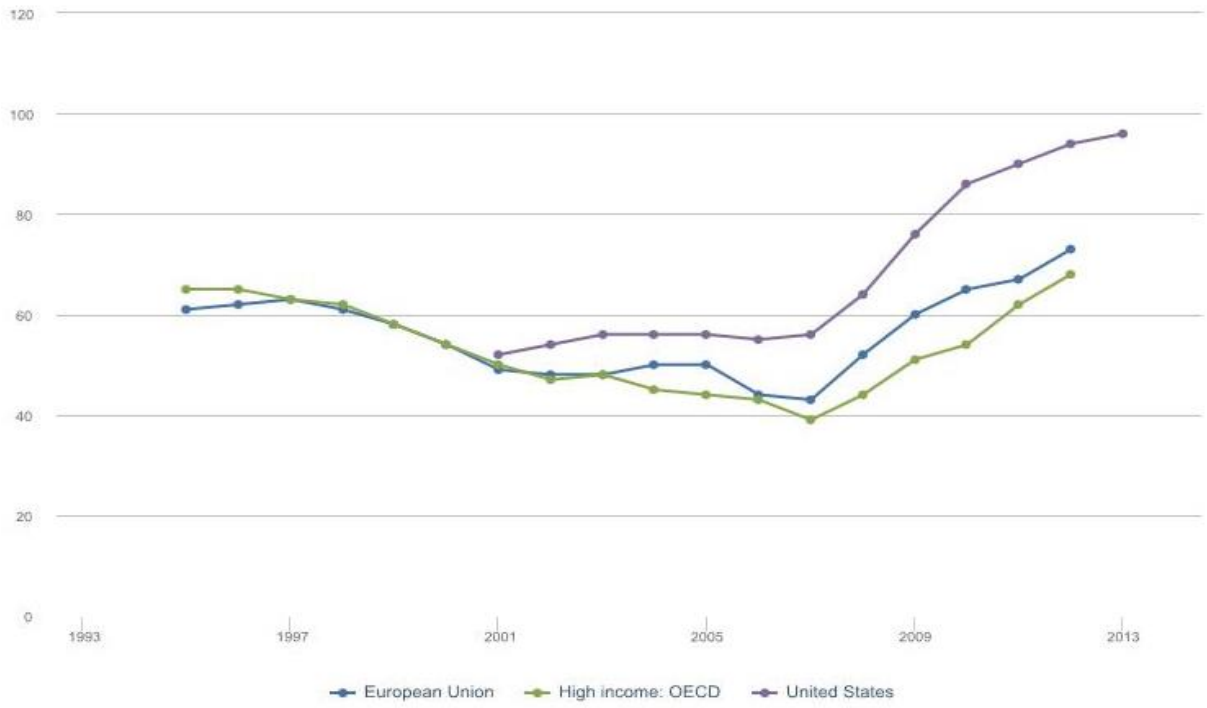
Odmah je potrebno istaknuti kako sam neto iznos inozemnog duga ne mora automatski istaknuti neodrživost ili indicirati dugoročnu nemogućnost otplate duga, ali većina razvijenih država koje jesu imale izrazito visoki javni dug su imale veći problem izlaska iz recesije. Čak i zanemarujući podatak da u odnosu na BDP, SAD, UK, Njemačka i Francuska nisu među državama gdje je najveći udio postotka javnog duga u BDP-u, postotak i dalje nije zanemariv. Promatrane godine, SAD ima 71.2% udio javnog duga u BDP-u, UK 86.6%, Njemačka

74.7%, a Francuska 95.5%.[34] Odmah je potrebno istaknuti kako 4 ekonomski najznačajnije članice EU – Njemačka, Francuska, Italija i UK, se ne pridržavaju kriterija fiskalne konvergencije iz Maastrichta. UK, kao država koja nije članica Eurozone, nije primorana pridržavati se tog kriterija, ali takav način ponašanja ekonomski najutjecajnijih država EU ne prikazuje novim članicama EU da se kriterija fiskalne konvergencije nužno treba pridržavati. Imajući na umu trenutnu situaciju, potrebno je sagledati uzrok takve pretjerane zaduženosti ekonomski najrazvijenijih država svijeta.

3.1. Kratak pregled rasta javnog duga

Kako sugerira graf 1, gledajući najrazvijenije države OECD-a, isto kao i SAD i EU, udio javnog duga u BDP-u je konstantno u porastu. Prema službenim informacijama Svjetske banke, najrazvijenije ekonomije svijeta se kontinuirano zadužuju. Od krize 2008. i 2009. godine na razini prosjeka EU, udio javnog duga kao postotak BDP-a je iznad 60%. Od početka te krize prosječni dug se na razini unije do 2015. godine kao postotak BDP-a povećao za gotovo 15% te ne postoji tendencija smanjenja inozemnog zaduživanja.

[34] Izvor podataka: Službene stranice CIA The World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html , pregledano 22.8.2015.

Graf 1: Postotak udjela javnog duga u BDP-u razvijenih država u proteklih 20 godina[35]

Izvor: Službena stranica Svjetske banke, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS , pregledano 22.8.2015.

Podatak koji se može primijetiti prilikom analize razvijenih udjela duga u BDP-u razvijenih država OECD-a je kako u periodima koje možemo okarakterizirati da većina država ostvaruje ekonomski rast ne dolazi do rasta javnog duga te se u periodu pred krizu udio javnog duga u BDP-u 2007. godine smanjio na samo 39.4% te dolazi do prvog značajnog rasta u drugoj godini krize, a udio javnog duga u BDP-u raste na čak 67.9%.

Tablica 3: Udio javnog duga u BDP-u razvijenih država OECD-a

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Razvijene države OECD-a	64.7	64.7	63.4	62.2	58.1	54.3	49.5	47.1	48.2	45.1	44.0	43.2	39.4	43.5	51.3	53.7	61.8	67.9

[35] Visoko razvijene države OECD-a su prema klasifikacija OECD-a države koje imaju GNI per capita 12 736$ ili veći.

Izvor: Službena stranica Svjetske banke, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=GC.DOD.TOTL.GD.ZS&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y# , pregledano 22.8.2015.

3.2.Kronologija javnog duga

Prije detaljne analize sadašnjeg stanja javnog duga i rasprave o njegovoj održivosti, zanimljivo je promotriti povijest zaduživanja te uopće nastanak visokog javnog duga kao problematičnog makroekonomskog indikatora. Babić i Babić ističu kako je dugo godina London i Engleska bili središte kretanja kapitala u periodu poznatijem kao Pax Britannica, dok oni identificiraju period između dva svjetska rata kao trenutak kada SAD preuzima ključnu ulogu i nastupa period Pax Americana.[36] U periodu koji je prethodio američkoj dominaciji, Engleska je svoju dominaciju temeljila na izrazito velikom broju kolonijalnih posjeda te na resursima koje je osigurala eksploatacijom tih prostora. Ujedno, za Veliku Britanija je velika prednost bila što je uglavnom, ukoliko je tako htjela, radi svojeg vrlo povoljnog geopolitičkog položaja mogla balansirati između suprotstavljenih blokova kontinentalne Europe.[37] Velika Britanije je više puta, u skladu s vlastitim interesima i u pokušaju očuvanja ravnoteže snaga, sudjelovala u različitim blokovima te bila izrazito pragmatična u odabiru saveznika.

Graeber zauzima suprotstavljen stav te čitav period od 1450. do 1971. smatra razdobljem velikih kapitalističkih carstava u kojoj su glavnu ulogu imale plemenite kovine.[38] Iznosi i niz drugih teza u kojima sugerira kako je novac bio tek način na koji su vladari osiguravali poslušnost, a koji nije u periodu 15. i 16. stoljeća garantirao nikakvu pravu moć. [39] Isto tako iznosi i kontroverznu tezu da je povijest duga u stvari povijest postojanja novca kao platežnog sredstva, a osobito osuđuje eksploataciju kolonijalnih teritorija gdje primjerice

[36] Ante Babić, Mate Babić, Međunarodna ekonomija, Sigma savjetovanja, Zagreb, 2008., str. 468.
[37] Kao jedan od glavnih vanjskopolitičkih ciljeva Velike Britanije uvijek je bilo osigurati da ne postoji hegemon u Europi, neovisno je li njen saveznik ili ne, koji bi imao kapacitete ugroziti njen teritorij. Radi povoljnog geopolitičkog položaja i izrazito jake mornarice položaj Velike Britanije je u multipolarnoj konfiguraciji Europe bio izrazito povoljan.
[38] David Graeber, Dug: Prvih 5000 godina, Fraktura, Zagreb, 2013.
[39] Ibid., str. 399.-400.

spominje kako su na Madagaskaru Francuzi odmah 1901. godine nakon uspješnog osvajanja odmah otisnuli novu valutu – malgaške franke te uveli izrazito visok porez.[40]

Dok je hipoteza o promatranju povijesti novca kao povijesti duga izrazito zanimljiv način razmišljanja, većini Graeberovih hipoteza nedostaje empirijski dokaz, a neke od njegovih teza predstavljaju i neuobičajeno tumačenje činjeničnog stanja. Time se u nastavku rada prihvaća stav Babića, Sharme i većine autora koji, iako ne postoji konsenzus oko točnog trenutka u povijesti, vjeruju kako je visoka zaduženost problem kraja 19., a osobito 20. i 21. stoljeća.[41] Ono što je zanimljivo zaključiti iz Graeberovog razmišljanja je kako su velika imperijalna carstva eksploatacijom kolonijalnih područja stekli komparativnu prednost u odnosu na druge države, što Velikoj Britaniji i je omogućilo izrazito povoljnu poziciju u odnosu na druge subjekte međunarodnih odnosa.

Kretanje kapitala je bilo značajno različito u periodu prije Prvog svjetskog rata u odnosu na izrazito liberalizirano kretanje kapitala kakvo je danas. Babić i Babić ističu kako su glavne značajke kretanja kapitala u tom periodu: privatni karakter kapitala u obliku dionica i obveznica, vrlo dugi rokovi otplate, većina investicija bila je posvećena izgradnji infrastrukture te je veliki dio kapitala bio usmjeren prema zemljama s visokim dohotkom.[42] Nakon Prvog svjetskog rata došlo je do dva incidenta gdje su države odbijale podmirivati svoje preuzete obaveze. U prvom slučaju se radilo o SSSR-u, koji je nakon revolucionarnih previranja u svojoj državi odbijao plaćati ikakve dugove nastale za vrijeme Carske Rusije uz argumentaciju kako su oni potpuno novi subjekt međunarodnog prava. Ovaj je slučaj izazvao izrazito oštru reakciju jer, s aspekta međunarodnog prava, čak i ako SSSR nije ista država, sukcesijom nasljeđuje sva prava i obaveze Carske Rusije. Andrassy jasno ističe kako doktrina da svaka država svojim nastankom ne preuzima nikakve obaveze od prethodnog subjekta je ″nerealna, pa kao takva i neprihvatljiva u međunarodnom pravu″ te naglašava kako je to jedno od najznačajnijih pitanja koje još uvijek nije u potpunosti razriješeno međunarodnim pravom, već se regulira partikularnim međunarodnim pravom. [43]

[40] Ibid., str. 66.
[41] I prije ekonomske krize iz 1974. godine bilo je problema sa zaduživanjem država i njihovom nemogućnosti da otplate postojeće dugove. Time se u radu pokušava naglasiti da je i prije razdoblja modernih kriza otplata dugova država predstavljala značajan problem koji je u odgovarajućem ekonomskom i političkom kontekstu trebalo sanirati.
[42] Ante Babić, Mate Babić, Međunarodna ekonomija, Sigma savjetovanja, Zagreb, 2008., str. 468.
[43] Juraj Andrassy et al., Međunarodno pravo 1. dio, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 335.-337.

Obje konvencije koje se bave pitanjem sukcesija[44] su tek kasnije potpisane te je ovakav pristup SSSR-a izazvao oštru reakciju međunarodne zajednice te su čak poslane jedinice koje su vojno intervenirale, ali niti jedna od država nije nakon vrlo dugog rata pokazala volju da veću količinu resursa posveti toj intervenciji. Ujedno je potrebno istaknuti kako Francuska, koja je bila glavni kreditor Carske Rusije, nije mogla posvetiti dovoljne kapacitete toj intervenciji jer je od pobjedničkih sila Antante vjerojatno pretrpjela najteže financijske i ljudske žrtve. U Francuskoj nije niti postojao dovoljno političkih i vojnih kapaciteta niti politička volja da se apsolutno pod svaku cijenu osigura naplata ruskog duga. Vrlo visok ruski dug prije 1914. godine dodatno je rastao za vrijeme trajanja rata te je u konačnici velika količina duga bila otpisana s obzirom na ratna stradanja u Rusiji te s obzirom na činjenicu da gospodarstvo SSSR-a nikako te dugove nije moglo otplatiti.

Prethodno analizirani slučaj pokazuje da, ukoliko se u pravim okolnostima i dovoljno zamršenim međunarodnopravnim odnosima ukazuju nejasnoće, može postojati šansa da država može izbjeći isplatu dogovorenih obaveza. Situacija koja je svakako primjer slučaja da je država izbjegla plaćanje ugovorenih obaveza, iako nije riječ o standardnom inozemnom dugu, je slučaj Njemačke nakon Prvog svjetskog rata. Njemački dug, u skladu s reparacijama određenim Pariškom mirovnom konferencijom, nekoliko je puta bio reprogramiran u pokušaju da se stvori održivi program otplate ratne odštete. Problem je bio što čitava svrha sustava stvorene Pariškom mirovnom konferencijom 1918. godine je bio stvoriti sustav u kojemu Njemačka ne može ponovno ostvariti značajnu ulogu, a ne nužno sustav u kojemu bi sama ratna odšteta bila dugoročno isplaćena.

Francuska je u tome imala izraženu ulogu, što ističe Popov: ″Ona, koja je u ratu podnijela ogromne žrtve (1,400 000 poginulih, 370 000 uništenih i 560 000 oštećenih kuća, 40% razorenih rudnika i tvornica), računala je, najprije, da sve svoje materijalne gubitke nadoknadi na račun pobijeđene Njemačke. U tom pogledu cijela francuska javnost i politički faktori zemlje bili su jedinstveni:"Njemačka će platiti." ″[45] U skladu s time se, s obzirom na reakcije koja je stvorena unutar Njemačke nakon Prvog svjetskog rata[46], mirovni ugovori nakon

[44] Bečka konvencija o sukcesiji država glede međunarodnih ugovora iz 1978. godine i Bečka konvencija o sukcesiji države glede državne imovine, arhiva i dugova iz 1983. godine.
[45] Čedomir Popov, Od Versaja do Danciga, Nolit, Beograd, 1976., str. 163.

[46] Hitlerova radikalna retorika se uvelike fokusirala na to da je potrebno odbaciti sustav stvoren Pariškim mirovnim ugovorom te kako je sustav koji je taj mirovni sporazum stvorio duboko nepravedan prema

Drugog svjetskog rata su pokušali jasno odrediti krivce i ne kažnjavati čitavo stanovništvo Njemačke i onemogućiti njen ekonomski i politički razvoj.[47]

Razvoju međunarodne ekonomije nakon Drugog svjetskog rata treba staviti u kontekst toga da od 1945. godine nije postojao sukob na globalnoj razini.[48] Mnogo je faktora koji su doprinijeli tome, jedan od kojih neupitno je naglašena međuovisnost modernog sustava globalnih političkih odnosa. S obzirom na visoku povezanost svih ekonomija, u manjem je interesu svim akterima da djeluju protiv postojećeg svjetskog uređenja. Na tu tezu bi svakako trebalo nadodati kako sustav koji postoji od 1945. godine uopće ne nalikuje niti jednom prethodnom sustavu. Pojavom nuklearnog naoružanja rat između dviju nuklearnih velesila može prouzročiti nezamislive posljedice. Samim time, od svih uključenih aktera se očekuje stupanj odgovornosti te koliko god utrka u naoružanju bila štetna za međunarodnu sigurnost, postoji šansa kako je postojanje svijesti o MAD-u[49] imalo pozitivan efekt na sprječavanje novog globalnog sukoba.[50] Sama međuovisnost država će biti detaljno analizirana u narednom poglavlju rada, ali prije toga je bitno promotriti dva trenutka u kojima je došlo do naglašenog rasta javnog duga u posljednjih 40 godina. Prvi trenutak je jedna od prvih naftnih kriza izazvana, između ostalog i od smanjenja proizvodnje država članica OAPEC-a 1973. godine, a druga je kriza 2008. godine izazvana slomom Lehman Brothersa.

Njemačkoj. Takvom je retorikom uspio pridobiti vrlo širok spektar birača koji bi inače odbacili njegovu radikalnu retoriku vezanu za druge teme.

[47] U skladu s time i izrazito brzo je bio organiziran proces suđenja u Nurembergu u kojemu je suđeno vojnom i političkom vrhu Njemačke te je većina osuđena na duge zatvorske ili smrtne kazne.

[48] Postojali su konflikti, čak i među najvećim silama, ali u pitanjima su bili takozvani proxy ratovi – primjerice rat u Koreji ili Vijetnamu. Svi drugi konflikti nisu uključivali nikakvu direktnu vojnu konfrontaciju ključnih aktera u međunarodnoj zajednici.

[49] Doktrina temeljem koje upotreba nuklearnog naoružanja od strane jedne velesile donosi sigurno uništenje za obje sile, s obzirom da niti jedna od sila ne može napraviti prvi napad toliko značajnim da uništi sve lansirne kapacitete druge velesile.

[50] Ovo je jedan od glavnih argumenata realističke škole proučavanja međunarodnih odnosa o pitanju zašto nije postojao novi svjetski rat nakon 1945. godine.

3.3. Naftna kriza 1973. godine

Veliki dio država članica OPEC-a bio je nezadovoljan tretmanom od strane velikih sila te nije vjerovao kako se u trenutnom rasporedu snaga može postići većinu dugoročnih političkih ciljeva. Trenutak kada dolazi do različitog načina njihovog razmišljanja naglašava Griffiths ″Koji je to onda bio proces izgradnje države koji se održao u postkolonijalnim državama? Prema Deklaraciji o nezavisnosti kolonijalnih država i naroda (Opća skupština UN-a 1960), utvrđeno je da svi narodi imaju pravo na samostalnost i da bi to trebalo stupiti na snagu odmah, bez obzira na to jesu li ili ne države 'spremne' uzimajući u obzir društvene, političke ili ekonomske uvjete. Gledajući iz perspektive ljudskih prava, naglašena je nepravda pretrpljena pod kolonijalnom vladavinom te se time daje legitimitet zahtjevima za neovisnost u što kraćem roku.″[51]

Nakon izlaska iz mandatnog sustava i sustava starateljstva[52] te su države i dalje bile pod stalnim pritiskom bivših kolonijalnih vladara te su malo koji izbori ili drugi značajniji događaji mogli provesti bez velikog stupnja inozemnog utjecaja. U mnogim državama se izbori nisu niti održavali jer je bio takav oblik političkog uređenja, a u nekolicini je to bilo isključivo zato što je te režime vojno i financijski podržavala jedna od tadašnjih svjetskih velesila. Većina bogatstva je bila u rukama tek malog broja privilegiranih, dok je većina stanovnika živjela daleko ispod razine svjetskog prosjeka.[53] Kombinacija tih faktora, kao i činjenice da su te države stanovništvu morale prikazati neovisnost o odlučivanju drugih sila, dovela je do formiranja OPEC-a, zajednice država koje su u prošlosti, ali i nakon formiranja OPEC-a, bile sudionici ne samo nekoliko izraženih političkih nesuglasica nego čak i vojnih sukoba. Podizanjem cijena veliki dio država nije mogao pratiti do tada neviđeni rast cijena koje su arapske članice OPEC-a uzrokovale povećanjem cijena i smanjenjem proizvodnje te se smatra kako su jedan od glavnih uzroka krize 1973. godine.

[51] Martin Griffiths, International Relations for the Twenty-First Century, Routledge, London, 2007., str. 127

[52] Sustavi koji su bili organizirani od strane prvo Lige naroda, a kasnije UN-a u kojemu su države pod vrlo strogim nadzorom razvijale političke strukture i sustav vlasti.

[53] Nepravedna raspodjela profita od eksploatacije nafte i drugih sirovina dovela je do nekolicine revolucija i unutarnjih previranja u državama članicama OPEC-a. Možda najpoznatija od svih je Iranska revolucija 1979. godine, za vrijeme još uvijek nepotpunog oporavka od ekonomske krize u Zapadnim državama došlo je do revolucije koja je svrgnula dotadašnju monarhističku vlast te uvela šerijatski zakon i nadmoć religije nad sekularnom vlašću države koja se održala i do trenutka pisanja ovog rada.

Sam javni dug nije odmah porastao 1973. godine, ali prve velike krize u slabije razvijenim državama se javljaju kao izravna posljedica te krize. Kako ističe Sharma, 1973. je radi povišenih cijena nafte bilo potrebno zatražiti pomoć komercijalnih banaka, koje su do tog trenutka imale otprilike tek 10% udjela u dugovima državama u razvoju, ali već 1979. imaju otprilike 33% udjela u dugu.[54] Dalje naglašava dva ključna problema, prvi kako je veliki dio tih zaduživanja bio srednjoročan uz varijabilne kamatne stope, čime su prenijeli rizik promjenjivih kamatnih stopa na dužnike, kao i činjenicu da su komercijalne banke, potaknute međusobnom konkurencijom, odobravale kredite neovisno o stvarnoj sposobnosti države da te kredite uspješno vrate.[55] U tom neodgovornom ponašanju i država i banaka dodatno su se zaduživale i države koje su tada ostvarivale značajne prihode, ali i države koje nisu bile sposobne otplatiti te kredite i koje su bile u periodu izrazitog pada gospodarske snage. U ovom primjeru se odmah može primijetiti naglašena međuovisnost međunarodnog ekonomskog sustava kraja 20. stoljeća te koja je jednako tako primjetna i danas.

3.4. Kriza 2008. godine

Postojalo je nekoliko situacija i kriza od 1973., ali niti jedna nije niti dulje trajala niti je bila istinski globalnog karaktera. S 2008. godinom došlo je do pojave krize, koju Krugman po svojem opsegu i šteti učinjenoj uspoređuje isključivo s Velikom depresijom 1929.-1930.[56] godine.[57] Krugman ističe kako je mnogo faktora bilo značajno u kreiranju ekonomske krize, ali poseban naglasak stavlja na rast tržišta nekretnina u kojemu su nekretnine u SAD-u bile precijenjene za otprilike 50%, kao i činjenica da je bio veliki broj investicijskih fondova koji su otkupljivali pakete stambenih kredita te ih prodavali inozemnim bankama.[58] Veliki broj tih

[54] Soumitra Sharma, Svjetska privreda, Narodne novine, Zagreb, 1990., str. 65.
[55] Ibid., str. 65.-67.
[56] Ova kriza nije detaljnije analizirana u radu jer nakon nje nije došlo do značajnog povećanja javnog duga te je to bio period u kojemu međuovisnost država nije bila toliko naglašena koliko je nakon sporazuma u Bretton Woodsu.
[57] Paul Krugman, The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008, Norton & Company, London, 2009.
[58] Ibid., str. 166.-169.

fondova je izrazito neodgovorno odobravao kredite te konačni slom investicijskih banaka poput Lehman Brothersa prouzročio je situacija koja se osjetila u financijskom sektoru većine država koje su ekonomski izrazito povezane sa SAD-om. Krugman dalje ističe kako je SAD 2007. godine imala imovine u inozemstvu u iznosu od 128% svojeg BDP-a te kako je veliki dio američkih investitora držao kapital u inozemstvu kako bi bio manje osjetljiv na fluktuacije u domaćoj ekonomiji, a SAD je bio vrlo interesantan za inozemne investitore koji su imali značajne količine kapitala te upravo ovo predstavlja jedan od najznačajnijih transmisijskih mehanizama globalne krize.[59]

Za razliku od krize 1973. godine kada je bio potreban određeni period da dođe do izraženog rasta inozemnog duga, za EU je moguće identificirati primjer grčkog proračuna koji je izmijenio predviđanja proračunskog deficita za 2009. godinu s 3.7% na 12.5%. Ovaj se trenutak smatra početkom europske krize zaduživanja, s time da neke države EU još uvijek, čak i uz postojanje mehanizma prekomjernog deficita, se nastavljaju zaduživati. Iz primjera ove krize je vrlo lako uvidjeti koliko se financijske krize lako prenose iz razvijenih država svijeta te kako ima vrlo dalekosežne posljedice. Pored izrazito liberalnog kretanja kapitala, zanimljivo je napomenuti razmišljanje Topkaya, Özekicioğlu i i Özela koji kao glavne transmisijske kanale krize identificiraju medije, međunarodnu trgovinu i financijski sektor.[60]

Mediji su izrazito odgovorni za prenošenje psihološkog momenta krize, koji može uzrokovati smanjenje privatne potrošnje, kao i povlačenje depozita iz banaka i nesklonost prema uzimanju kredita. Međunarodna trgovina je izrazito značajan faktor, jednako kao i financijski sektor s aspekta izrazite ekonomske međuovisnosti koja vlada u trenutnim međunarodnim ekonomskim odnosima. Takva međuovisnost je uvelike omogućena uz potporu međunarodnih financijskih institucija koji od 1945. godine intenzivno rade na uklanjanju svih prepreka kretanja kapitala.

[59] Ibid., str. 177.
[60] Özgür Topkaya, Halil Özekicioğlu, Hasan Özel., 2008 European Debt Crisis and its Possible Implications on the Economies of Developing Countries: Turkey case, Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences. 2013, Vol. 27 Issue 4, str. 314.

4. LIBERALIZACIJA TOKOVA KRETANJA KAPITALA

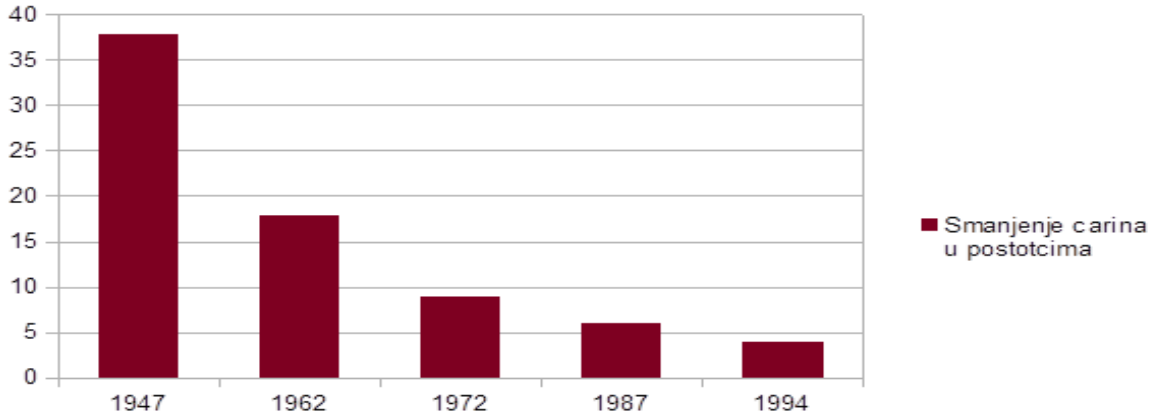
Uz dominantno merkantilističko shvaćanje međunarodnih financija, institucije koje imaju zadaću promovirati ukidanje protekcionističkih mjera i liberalizaciju kretanja kapitala je od samog početka u sukobu s interesima koje neke države vrlo teško nadilaze. U svakoj ekonomski nepogodnoj situaciji državi je najjednostavnije objasniti mjere koje izravno pokazuju poželjne rezultate za domaću proizvodnju.[61] Većinu promjena potaknule su SAD koje su nakon svoje istaknute uloge u Prvom svjetskom ratu bile sve više zainteresirane za razvoj globalne trgovine. Vjerojatno je da u tome je bilo i vrlo značajno želja za osiguravanjem otplate savezničkih dugova iz ratnih godina, koji su nakon niza propalih sistema otplate njemačkih reparacija sve više dolazili u pitanje.

Značaj američkog djelovanja tih godina i novonastale promjene naglašavaju Taylor i Weerapana: ″Kako bi se postigle niže tarife, Kongres je odobrio, a predsjednik Rooevelt potpisao Reciprocitetni trgovinski akt 1934. godine. Taj akt je vrlo vjerojatno najznačajniji događaj u povijesti američke trgovinske politike. Autoriziralo je predsjednika da ima mogućnost smanjenja američkih tarifa za do 50% ako bi druge države na bazi reciprociteta učinile isto. Sporazumi nastali na temelju tog akta doveli su do značajnih smanjenja u tarifama. Do kraja Drugog svjetskog rata prosječna razina tarifa spuštena je s 59% koja je bila 1930-ih na 25%. Ta su uspješna tarifna smanjenja postignuta u sklopu pregovora koji su započeti uz odredbe tog akta doveli do formiranja nove institucije 1947. godine – Općeg sporazuma o carinama i tarifama. ″[62] U sklopu pregovora u Bretton Woodsu nije uspješno formirana organizacija koja je trebala nadzirati provedbu smanjenja carina i ukidanja drugih restrikcija trgovini, pa je tako odgovornost za te zadaće trebala biti provedena u okviru djelovanja GATT-a.

[61] Često spominjani argument nacionalne obrane, odnosno obrane radnih mjesta i domaće ekonomije za koji se zalaže merkantilistička škola.
[62] John B. Taylor, Akilla Weerapana, Principles of Macroeconomis, South-Western Cengage Learning, Mason, 2010, stranica 476.

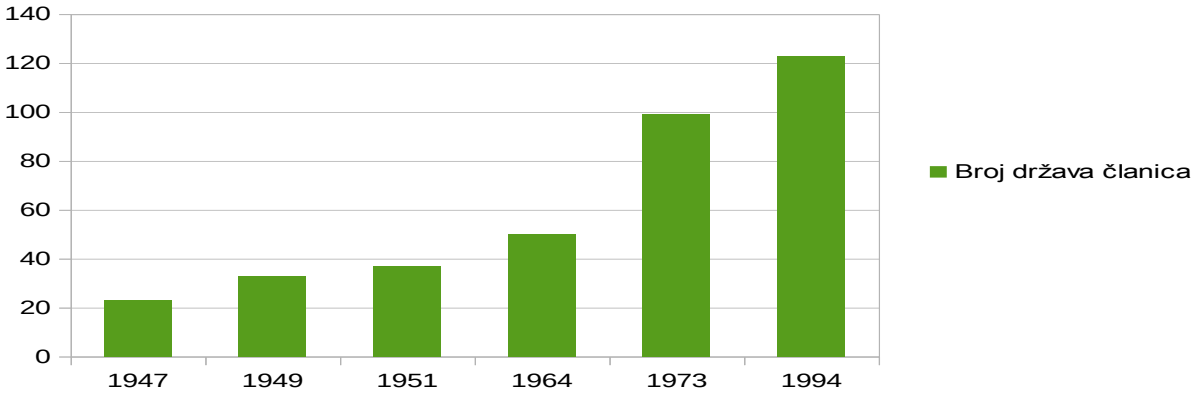
4.1. Institucionalni okvir i djelovanje GATT-a

GATT je imao velike uspjehe u smanjivanju prepreka trgovini i liberalizaciji kapitalnih tokova, u periodu kada je značajno povećano članstvo, odnosno broj država potpisnica GATT-a, što je moguće vidjeti i u grafovima 2 i 3.

Graf 2: Djelovanje GATT-a u smanjenu carina

Izvor: Konstantinos Adamantopoulos, Struktura Svjetske trgovinske organizacije, Hrvatska udruga pravnica, Zagreb, 2001.

Graf 3: Porast država potpisnica GATT-a

Izvor: Službena stranica WTO-a, Godine GATT-a, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm , pregledano 26.8.2015.

Pregovori u trajanju od nekoliko godina tokom svake runde pregovora demonstrirali su zahtjevnost pitanja o kojima se pregovaralo te je bila učestala pojava da se na pregovore postavljaju nova, do tada neistražena pitanja što je imalo dodatan učinak na usporavanje procesa pregovora. To je u neku ruku i moguće objasniti značajnim povećanjem broja članica, a na internetskoj stranici WTO-a nalazi se sljedeće obrazloženje o potrebi njenog osnivanja te ocjena djelovanja GATT-a: ″GATT je bio zamišljen kao prijelazan instrument s ograničenom području djelovanja, ali njegov uspjeh u više od 47 godina u promicanju i osiguravanju liberalizacije svjetske trgovine nepobitan je. Neprestano smanjenje samih tarifa pomoglo je potaknuti vrlo visoke stope rasta svjetske trgovine 1950-ih i 1960-ih godina - oko 8% godišnje u prosjeku. Zamah liberalizacije trgovine pomogao je osigurati da rast trgovine dosljedno prati tempo rasta proizvodnje tijekom GATT ere, mjera koja pokazuje povećane sposobnosti zemalja da međusobno trguju i žele iskoristiti prednosti trgovine. Navala novih članova tijekom Urugvajskog kruga pokazala je da je multilateralni trgovinski sustav prepoznat kao osnova za razvoj i kao instrument ekonomske i trgovinske reforme.″ [63]

Moguće je da je multilateralni trgovinski sustav prepoznat kao osnova za razvoj, ali to je ujedno sustav kojemu nema alternative. Izlaz na inozemna tržišta postao je jedini način u kojemu gospodarstvo može napredovati, a bez pridržavanja regulative WTO-a, izlaz na inozemno tržište je izrazito otežan. Pored velikog rasta proizvodnje, ujedno je primjetan i naglašen rast FDI-a u tom periodu. Dok se većina investicija nakon 1945. godine išla iz jedne razvijene države u drugu, dolazi do promjene trenda te se postepeno intenzivira ulaganje u države u razvoju.

4.2. Rast inozemnog ulaganja

Globalni ekonomski sustav nakon 1945. godine obilježen je konstantnim rastom FDI-a i jačanjem značaja TNK-a. Kao ključni uzrok suprotstavljanju FDI-a ističe se gubitak suverenosti i kontrole nad vlastitim teritorijem te Walter ističe značaj Rezolucije Opće skupštine 3171.[64] U Rezoluciji 3171 se u preambularnim klauzulama odmah ističe značaj

63 Službena stranica Svjetske trgovinske organizacije, Razumijevanje WTO-a, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm , pregledano 26.8.2015.

64 Andrew Walter, Gautam Sen, Analyzing the Global Political Economy, Princeton Univeristy Press, Princeton, 2009.

suvereniteta svake države članice UN-a.[65] Ujedno se ističe mogućnost nacionalizacije u slučaju potrebe obrane vitalnih nacionalnih interesa, ali isključivo uz adekvatnu naknadu oštećenoj TNK. Ovo je jedna od mnogih rezolucija koja je prošla početkom 1970-ih godina, uglavnom zbog djelovanja Grupe 77[66]. Države u razvoju su u tom periodu bile vrlo skeptične prema FDI-u i priljevu inozemnog kapitala. Većina država Grupe 77 su države koje su, nakon uspješnog izlaženja iz sustava starateljstva[67], pokušavali značajnije profilirati svoje interese u međunarodnim odnosima kroz UN. Većina tih pokušaja im nije uspijevala, posebno u pitanjima sprječavanja značajnijeg utjecaja jakih međunarodnih korporacija.

U sustavu vrijednosti koje su promovirale sve značajne međunarodne financijske institucije, ali i velikim dijelom i UN-a, je ukorijenjena ideja maksimalne liberalizacije trgovinskih tokova, ukidanje tarifnih i drugih restrikcija trgovini te sloboda kretanja kapitala. Postoje argumenti kako takva, potpuna liberalizacija, ima pozitivne, ali i negativne učinke na ekonomije pojedinih država. S jedne strane, olakšano kretanje kapitala učinilo je države u razvoju interesantnije za investitore.[68] Ujedno je za TNK omogućilo sasvim nove opcije poput outsorcinga u kojemu su mogli veći dio svojih proizvodnih kapaciteta prebaciti u državu gdje radi bitno manjih proizvodnih troškova mogu značajno pospješiti efikasnost svojeg poslovanja. Taj je efekt pozitivan i za države jer su im otvorena nova radna mjesta, ali se često upozorava na druge probleme vezane za pojavu TNK.

Ključni razlog zašto TNK svoje poslovanje premještaju u države u razvoju je kako bi ostvarile komparativnu prednost nad svojom konkurencijom. U državama u razvoju mnogo manje će se obazirati na ekološke regulacije ili prava radnika nego li što bi morali u svojoj matičnoj državi. Pojavljuje se i problem da, s obzirom na financijski kapital kojima TNK

[65] Čitav tekst rezolucije dostupan je na: Službenim stranicama Ujedinjenih naroda, Rezolucija Opće skupštine 3171, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/282/43/IMG/NR028243.pdf?OpenElement , pregledano 28.8.2015.

[66] Interesna grupacija država u razvoju koje prilikom rezolucija Opće skupštine uglavnom zajednički glasaju te pokušavaju promovirati interese slabije razvijenih država.

[67] Ujedno je i veliki dio tih država prethodno bio i u sustavu mandata Lige naroda. Sustav mandata pa naknadno sustav starateljstva je bio način da kolonijalne sile održe mjeru kontrole nad svojim bivšim kolonijalnim područjima. Iz tih samih pojmova, mandati i starateljstvo, je moguće vidjeti kako se pretpostavlja razina odgovornosti, ali ti termini nose pozitivnu konotaciju.

[68] Sve do 1970-ih godina većina FDI-a je išla u razvijene države. Investitori ili nisu prepoznavali ili nisu htjeli preuzimati rizik ulaganja u države u razvoju. Jedan od ključnih razloga tome su i nestabilne političke okolnosti država koje nisu imale stabilne političke sustave te su sve do nedavno uvijek bile pod upravom treće sile. Neovisnost im je bila sasvim nova okolnost na koju nisu sve bile priviknute niti čak nužno pripremljene. Posebno je problematično bilo u Africi gdje su granice krojene temeljem starih kolonijalnih podjela te takve dogovorene granice uopće ne prate nikakva prirodna ili geografska obilježja. Ujedno je na taj način u Africi u mnogim državama pod istu državu bilo više plemena ili etničkih skupina koje su imale dugu povijest sukobljavanja.

raspolaže, država može u velikoj mjeri ovisiti o proizvodnji tih kompanija te će biti spremna napraviti mnoge ustupke kako bi osigurala nastavak njihove proizvodnje.[69] Veliki problem je bio, posebno za tek formirane države, osiguravanje i demonstriranje apsolutnog suvereniteta, koji su u određenoj mjeri TNK narušavale. Dodatni problem je ukoliko u jednim od razvijenih zapadnih gospodarstava dođe do gospodarske krize. Maksimalna liberalizacija tržišta kapitala stvorila je izrazito međuovisan ekonomski sustav. Samim time krize koje se događaju u državama koje najviše sudjeluju u inozemnim investicijama se prenesu i na čitav ostatak sustava. U međunarodnim ekonomskim odnosima 21. stoljeća ne postoji niti jedna ekonomija koju bi mogli okarakterizirati potpuno autarkičnim gospodarstvom[70] te na koju ne utječu fluktuacije u stabilnosti najznačajnijih ekonomija.

S te strane je teško klasificirati konačan utjecaj inozemnih investicija na razvoj država. Trenutno je nemoguće identificirati jesu li prednosti i gospodarski napredak ostvareni uz pomoć tih investicija vrijedni dugoročnoj šteti nanesenoj okolišu te hoće li države u razvoju u budućnosti moći izboriti za veća prava radnika. Takav ishod je moguć u državama poput Kine koja ima izrazito značajne proizvodne kapacitete, snažno izvozno orijentirano gospodarstvo i veliki rast BDP-a te time što je dugo godina omogućavala TNK gotovo izrabljivački status u odnosu na vlastitu radnu snagu. Upitno je li takav način djelovanja dugoročno održiv te je trenutno na sve dileme vezane za dugoročne perspektive država u razvoju uz pomoć FDI-a izrazito teško odgovoriti.

4.3. Efikasnost djelovanja Bretton Woods institucija

Institucije proizašle iz Bretton Woodsa, često su znale biti pod kritikom javnosti i nekih ekonomskih stručnjaka. Kritike imaju različite osnove, primjerice Glanville ističe kako

[69] Jedan od negativnih fenomena koji se tu javlja je i socijalno-ekonomski efekt ″utrke do dna″. Taj fenomen opisuje stanje u kojima država uklanja administrativne prepreke potencijalnim investitorima, s time da po mnogim autorima se taj problem često zna proširiti te se situacija maksimalno liberalizira za TNK koji posluju u drugačijim uvjetima u odnosu na domaće poduzetnike.

[70] Ova pojava je sasvim jasna još od početnih kriza u 20. stoljeću. Prilikom Velike depresije koju je zahvatila SAD u periodu nakon Prvog svjetskog rata, gotovo je cijelu Europu zahvatila kriza uz izrazito visoku hiperinflaciju i stagnaciju gospodarstva. U periodu Velike depresije jedna od rijetkih ekonomija koja nije bila zahvaćena krizom bila je Rusija. Razlog tome nije neovisnost ruskih proizvodnih kapaciteta, nego njena relativna isključenost iz međunarodnih trgovinskih tokova u tom periodu. S jedne strane je bila pod teretom dugogodišnjeg građanskog rata, a s druge je na vlasti bio režim koji veći dio Zapada nije niti odobravao niti međunarodnopravno priznao.

međunarodne financijske institucije striktno promatraju makroekonomske indikatore i razinu carina, dok se ne fokusiraju na stvarne probleme poput siromaštva, potrebe za obrazovanjem, razvojne projekte i zdravstvo.[71] Ujedno, na trenutke ne uzimaju u obzir psihološki faktor, ili situaciji prilaze tako da isključivo analiziraju način razmišljanja investitora, dok mišljenje stanovništva nedovoljno razumiju ili uzimaju u obzir.

Neki autori naglašavaju upravo značaj psihološkog faktora u modernom ekonomskom sustavu te koliko poljuljana samouvjerenost investitora te njihova vjera u sigurnost njihovih ulaganja ima utjecaja na cijeli ekonomski sustav.[72] Mnoge krize imaju svoje osnove u negativnim rezultatima deviznog špekuliranja ili radi naglog povlačenja investitora iz pojedinih država jer vide naznake moguće krize. Jedan od tih autora je Krugman koji naglašava upravo kako: ″Neuobičajno je to da kada shvatite samoostvarujuća proročanstva ozbiljno, tržišna psihologija postaje krucijalna – toliko krucijalna da očekivanja, čak i predrasude investitora, postaju ekonomske osnove – jer vjerovanje u to ih čini time. ″[73]

Ekonomske krize u Latinskoj Americi i Aziji nisu poslužili kao pravilan primjer za kreatore politika u ključnim institucijama, što uključuje MMF i WTO.[74] Umjesto da se u tom periodu težilo regulaciji sve jačeg financijskog sektora, koji se sve više otimao kontroli, dodatno se težilo liberalizaciji financija i lakšeg kretanja kapitala. Pored omogućavanja ulaganja nije predstavljena značajna regulacija u tom aspektu, a WTO nije uzeo u obzir niti kako investitori onda imaju priliku gotovo u potpunosti preuzeti ključno odlučivanje u pojedinim državama čiji godišnji BDP zna biti i do 10 puta manji od vrijednosti pojedinih međunarodnih kompaniji i njenih kupovnih moći.

Stvaranjem jedinstvenog financijskog tržišta ujedno stvara opasnost da u slučaju kolapsa jednog dijela tržišta – kao što se dogodilo sa SAD-om, može uslijediti kolaps globalna tržišta radi tolike povezanosti kapitala. Slične kritike iznosi i Chossudovsky: ″Bankovna legislacije implementirana 1999. godine u SAD-u omogućila je nekolicini

[71] Allan Glanville, Economics from a Global Perspective, Glanville Books LTD, Oxford, 2003., stranica 542.
[72] U današnjem vrlo povezanom globaliziranom svijetu, svi sektori i države su izrazito povezane. Globalna ekonomska kriza koja se iz financijskog sektora prelila na sve druge sfere i uzrokovala globalnu recesiju je jedan od vrlo značajnih primjera.
[73] Paul Krugman, The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008., Norton&Company, London, 2009., stranica 110.
[74] MMF je u krizi u Aziji krajem 20. stoljeća prvi put pokušao razriješiti krizu radikalnom štednjom što je u slučaju Južne Koreje dovelo do daljnje destabilizacije ekonomije. Logika je vjerojatno bila kako bi se mjerama štednje koje bi obuzdale javni dug moglo investitorima vratiti povjerenje u te države, ali niti su te mjere išle dovoljno brzo niti su uzimale u obzir socijalni nemir koji je svakako trebalo predvidjeti.

bankarskih konglomerata da destabiliziraju domaće financijsko tržište država u razvoju. Ta legislacija bila je implementirana u procesu promjene globalne trgovine i financijske strukture unutar WTO-a. Temeljem Općeg sporazuma o tarifama i uslugama (GATS), države u razvoju u potpunosti su se obavezale na punu liberalizaciju financijskog sektora. Drugim riječima, vlade koje su već u velikoj mjeri bile pod kontrolom vanjskih kreditora, sad su u potpunosti onemogućene da se obrane od napada giganta s Wall Streeta koji mogu preuzeti nacionalne banke i financijske institucije."[75]

Dok su neka razmišljanja Chossudovskog na tragu radikalne kritike liberalne ekonomije i nisu razmatrana u ovom radu, gore navedena razmišljanja predstavljaju objektivne probleme u pogledu pretjerane liberalizacije tržišta kapitala. Pogled da se vlade država u razvoju ne mogu obraniti od giganta s Wall Streeta je potrebno staviti u kontekst izrazito velike uloge TNK u globalnim ekonomskim odnosima. Isto tako je potrebno naglasiti da mnoge TNK imaju znatno veću zaradu nego li slabije razvijene države BDP te mnoge države uvelike ovise o investicijama i radnim mjestima koje im omogućava prisutnost TNK.

5. ANALIZA LEGISLATIVNE OSNOVE REGULIRANJA FISKALNE POLITIKE

Ne treba čuditi kako geneza nastanka legislative koja regulira fiskalnu politiku i iznos javnog duga se izrazito razlikuju u SAD-u i EU. Temeljna razlika je u tome što je iznos dopuštenog javnog duga u SAD-u dugo vremena bio određen preciznim iznosom u dolarima, dok ograničenja u EU su određena s obzirom na suvremenije kriterije poput odnosa javnog duga u odnosu na BDP. Direktna usporedba uvjeta u SAD-u i EU nije nužno niti potrebno s obzirom na to da se s jedne strane radi o federalno uređenoj državi, a s druge strane o obliku uređenja o kojemu autori danas nemaju konkretnu definiciju te ga mnogi, poput Phelana, smatraju *sui*

[75] Michael Chossudovsky, Andrew Gavin Marshall, The Global Economic Crisis, Centre for Research on Globalization, Montreal, 2010., stranica 35.

generisom[76] kojega je vrlo teško usporediti s postojećim političkim strukturama u međunarodnoj zajednici.[77]

Često se razmatra potencijal za razvoj EU te treba li taj razvoj nastavljati u skladu s različitim federativnim ili konfederalnim modelima. Temelji trenutne klasifikacije u međunarodnom pravu samo države razlikuju s obzirom na njihovu unitarnu ili federalnu raspodjelu, a ovaj pokušaj da se EU dalje klasificira je izrazito težak s obzirom da ima elemente međunarodne vladine organizacije, ali s obzirom na veliku količinu ovlasti i delegiranog suvereniteta od strane država članica, niti takva klasifikacija ne bi bila potpuna. Države članice EU delegiraju veliki broj ovlasti tijelima EU, pogotovo Europskoj komisiji u pitanju procedure prekomjernog deficita, ali i u kreiranju drugih javnih i zajedničkih politika EU te samim time se po konvencionalnom shvaćanju ne može smatrati EU međunarodnom vladinom organizacijom. [78]

Neovisno o formalnoj klasifikaciji, SAD je neupitno moguće definirati kao federalnu državu u kojoj značajnu ulogu imaju samo 2 političke stranke, dok u EU znatno veći broj relevantnih aktera je potreban za donošenje odluka. U trenutku pisanja rada, EU se sastoji od 28 država članica, svaka od kojih je navikla na stopu autonomije u donošenju fiskalne politike te postoje česte negativne reakcije na reakcije EU i proceduru prekomjernog deficita ili u bilo kakav način pretjeranog naglašavanja supranacionalnog karaktera te integracije[79]. S druge strane, legislativu u SAD-u je lakše mijenjati jer američki Kongres je ustanovio već praksu promjene postojeće regulative, kao i činjenica da je manje izrazito utjecajnih interesnih skupina uključeno u proces donošenja odluka.

---

[76] Jedinstvenim entitetom, nije moguće u potpunosti kategorizirati niti usporediti s postojećim elementima međunarodne zajednice.

[77] William Phelan, What Is Sui Generis About the European Union? Costly International Cooperation in a Self-Contained Regime, International Studies Review, Sep2012, Vol. 14 Issue 3, str. 368.

[78] Jednostavan primjer zašto je takva interpretacija vrlo teška je primjer UN-a. U ovom slučaju se većina relevantnih autora slaže kako je u pitanju međunarodna vladina organizacija te se u pitanju očuvanja mira i sigurnosti velike ovlasti delegiraju Vijeću sigurnosti. Razlika je u tome što je Vijeće sigurnosti sastavljeno od predstavnika država, koji će pri glasovanju i svakome odlučivanju isključivo nastupati u skladu s interesima svoje države. Jednako tako će nastupati predstavnici tih država u drugim organima UN-a, poput ECOSOC-a ili Opće skupštine. Jedino se u Tajništvu i Međunarodnom sudu pravde djelatnici obvezuju da će raditi za interese svih nacija, neovisno o vlastitoj nacionalnosti. Takav način djelovanja se prakticira u svim organima EU, uz iznimku Europskog vijeća koje se sastoji od predsjednika država i vlada država članica. U svim drugim tijelima rijetki su primjeri donošenja odluka u skladu s nacionalnom pripadnošću, a primjerice u Europskom parlamentu se blokovi formiraju temeljem političkog opredjeljenja i prilikom glasanja se sasvim redovito događa da zastupnici iz iste države pripadaju potpuno suprotstavljenim interesnim skupinama.

[79] Primjerice, prilikom pada Ustavnog ugovora. Lisabonski ugovor koji je kompromisno proveden nakon neuspjeha Ustavnog ugovora pretežito je maknuo deklarativne i simboličke elemente te naglasio kako je tek jedan u nizu ugovora koji reguliraju djelovanje EU, a ne ustav te integracije.

5.1. Analiza legislative SAD-a

Kao što je prethodno napomenuto, javni dug u SAD-u je reguliran nizom mjera koje donosi Kongres. Postupak donošenja proračuna u SAD-u se sastoji od prijedloga izvršne vlasti, Predsjednika SAD-a, koji mora odobriti Kongres većinom svojih glasova. Predsjednik nema ovlasti donošenja legislative vezane za ograničenje potrošnje, niti je u američkom političkom sustavu njemu takva uloga predviđena. Jedini način kako se u sklopu zakonodavnog okvira SAD-a može smatrati kako Predsjednik donosi odluke koje imaju *de facto* zakonodavni karakter jesu izvršne uredbe. Dok izvršne uredbe jesu imale vrlo značajan učinak u pogledu vojnih ovlasti SAD-a te su na taj način donesene pojedine sporne odluke bez pristanka kongresa, nikakve izvršne uredbe nisu donesene koje bi osporavale ulogu Kongresa kao jedinog zakonodavca u pitanju ograničenja javnog duga ili općenito fiskalne politike. Jedina uredba imalo vezana za pitanje fiskalne politika donesena je 1996. godine u vrijeme drugog mandata Billa Clintona kojom se reguliralo prikupljanje neplaćene alimentacije, dakle pitanje koje nije imalo dalekosežnih političkih vrijednosti.[80]

U potpunosti je u pitanju donošena zakona koji reguliraju proračun i potrošnju centralne države zaslužan Kongres, koji je 1966. godine donio Zakon o federalnim potraživanjima. U njemu je jasno iscrtan okvir unutar kojega Predsjednik može predlagati proračun, kao i ograničenje javnog duga. Ovaj zakon i danas je na snazi, iako je samo potpoglavlje 3101. koje fiksno ograničava iznos javnog duga, od 1966. godine bilo izmijenjeno 18 puta.[81] Temeljem tog potpoglavlja iznos javnog duga Vlade SAD-a ne smije biti veći od 14 294 000 000 000 dolara.[82] Uvidom u Tablicu 4 moguće je vidjeti povećanje dozvoljenog iznosa američkog javnog duga.

[80] Službena stranica Državne riznice SAD-a, https://fiscal.treasury.gov/fsservices/gov/debtColl/rsrcsTools/debt_dca_statutory_exec.htm , pregledano 10.9.2015.
[81] Zakon o federalnim potraživanjima, Potpoglavlje 31, dostupno na: Službene stranice Državne riznice SAD-a, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2010-title31/pdf/USCODE-2010-title31-subtitleIII-chap31.pdf , pregledano 10.9.2015.
[82] Ibid.

Tablica 4: Najznačajnije promjene potpoglavlja 3101 Zakona o federalnim potraživanjima[83]

Godina	Dozvoljeni iznos javnog duga u milijardama dolara	Postotna promjena u odnosu na 1966. Godinu	Postotna promjena u odnosu na prethodno značajnu promjenu dozvoljenog maksimalnog iznosa
1966.	400	/	/
1983.	1389	247.25%	247.25%
1986.	2111	427.75%	51.98%
1987.	2800	600%	32.64%
1990.	4145	936.25%	48.04%
1993.	4900	1125%	18.21%
1996.	5500	1275%	12.24%
1997.	5950	1387.5%	8.2%
2002.	6400	1500%	7.56%
2003.	7384	1746%	15.38%
2004.	8184	1946%	10.83%
2006.	8965	2141.25%	9.54%
2007.	9815	2353.75%	9.48%
2008.	10 615	2553.75%	8.15%
2008.[84]	11 315	2728.75%	6.59%
2009.	12 104	2926%	6.97%
2009.	12 394	2998.5%	2.396%
2010.	14 294	3473.5%	15.33%

Izvor: Službena stranica Državne riznice SAD-a, https://fiscal.treasury.gov/fsservices/gov/debtColl/rsrcsTools/debt_dca.htm , pregledano 11.9.2015.

[83] Za postotnu promjenu je u izračunu korištena formula $((y_2 - y_1) / y_1) * 100\%$, gdje vrijednost y_2 predstavlja novi maksimalno dopušteni iznos, a y_1 prethodni u slučaju prethodne značajne promjene dozvoljenog maksimalnog iznosa , odnosno bazni iznos od 400 milijardi u slučaju postotne promjene u odnosu na 1966. godinu. U tablici su prikazani sve promjene od 1990. godine, iako su 3 promjene od 1983. do 1990. godine izostavljene radi razmjerno malog postotnog povećanja te samim time relevantnosti za interpretaciju podataka iz ove tablice.

[84] 2008. godine je potpoglavlje 3101 Zakona o federalnim potraživanjima izmijenjeno dva puta, jednako kao i 2009. godine. U Tablici 4 su te promjene navedene temeljem kronološkog redoslijeda donošenja zakona.

Iz Tablice 4 je moguće zaključiti kako su promjene izrazito česte, a samim time što se i dalje uzima apsolutni iznos umjesto da se ograniči mogući udio javnog duga u BDP-u pokazuje kako postoji ustaljena praksa promjena tih zakona te kako oni ne predstavljaju ozbiljnu prepreku nerazumnom rastu javnog duga. U nastavku rada će se detaljnije analizirati periodi kada je došlo do izrazito naglašenog rasta javnog duga, ali je moguće vidjeti kako u kriznim godinama, posebno prilikom zadnje krize, nije postojala dugoročna vizija američkih zakonodavaca koji su temeljni zakonodavni okvir od početka 2008. do 2010. godine mijenjali pet puta, od maksimalno dopuštenih 10 trilijuna dolara do otprilike 14 trilijuna dolara. Ukoliko u pitanju nije nepostojanje vizije već je ovaj zakon puka administrativna prepreka za povećanje javnog duga, u tom bi se slučaju dodatno derogirala njegova vrijednost. Argument kako je došlo do velikog povećanja BDP-a nije značajan, što je moguće vidjeti iz Tablice 5 koja jasno prikazuje kako je porast maksimalno dopuštenog javnog duga značajno premašio postotno povećanje BDP-a u odnosu na baznu 1966. godinu.

Tablica 5: Povećanje BDP-a u odnosu na povećanje maksimalno dopuštenog javnog duga SAD-a[85]

Godina	BDP u milijardama dolara	Iznos zakonski maksimalno dopuštenog javnog duga u milijardama dolara	Omjer BDP-a u zakonski dopuštenom maksimumu javnog duga
1966.	815	400	49.08%
1983.	3638	1389	38.18%
1990.	5979	4145	69.32%
2003.	11 510	7384	64.15%
2010.	14 964	14 294	95.52%

Izvor: Službene stranice Svjetske banke, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y , Službena stranica Državne riznice SAD-a, https://fiscal.treasury.gov/fsservices/gov/debtColl/rsrcsTools/debt_dca.htm , pregledano 11.9.2015.

[85] Izračunato tako da $(y_1/y_2)*100\%$, gdje y_1 predstavlja javni dug, a y_2 BDP.

Javni dug SAD-a je 2010. godine iznosio niti 5% manje koliko je i njegov zakonom maksimalno dopušteni javni dug, a neovisno o postojećim zakonima javni dug se postepeno i izjednačio te čak postao i veći nego li američki BDP. Postojeća zakonska regulativa nije adekvatna jer ne uzima u obzir stalne fluktuacije na tržištu kapitala, moguću inflaciju te i dalje ne promatra javni dug u kontekstu drugih makroekonomskih indikatora. Sami apsolutni iznos bez da je stavljen u kontekst ekonomskog rasta nema dugoročni značaj te se u periodima kada se ostvaruje signifikantan ekonomski pad te samim time ne predstavlja prepreku dugoročnom rastu javnog duga. Radi sukoba unutar Kongresa i pretjerano česte promjene zakona dozvoljeno je Predsjedniku da sam podigne maksimalno dopušteni iznos javnog duga čime ponovno nije stvoreno održivo rješenje pretjeranoj zaduženosti SAD-a.[86]

5.2.Analiza legislative EU

Zakonska osnova EU koja se tiče pitanja fiskalne politike ukorijenjena je u osnivačke ugovore EU. Upravo se sva regulativa koja izvire iz osnivačkih ugovora EU smatra primarnom legislativom EU, dok se smatra kako sve direktive i uredbe Europske komisije, kao i relevantna tumačenja drugih organa EU, predstavljaju sekundarnu legislativu EU. Osnovni ugovor koji je prvi uspostavio detaljniju potrebu potrebe za uvođenjem kontrole nad nestabilnim makroekonomskim indikatorima je Ugovor o Europskoj uniji, poznatiji po kolokvijalnom nazivu Ugovor iz Maastrichta, potpisan 1992. godine. U njemu se definira kako je potrebna multilateralna kontrola u slučaju postojanja pretjeranih nestabilnosti u pojedinim makroekonomskim indikatorima koji su definirani tim ugovorom, kao i činjenica je implementacijom tih dogovora moguće povećati vrijednosti *acquis communautairea*[87] te time dugoročno pružiti i veću pravnu stabilnost.[88]

Za ovaj rad je relevantan Članak 104c, koji definira kako je potrebno imati proračunski deficit u odnosu na BDP manji od referentne vrijednosti, kao i udio javnog duga u BDP-u manji od referentne vrijednosti ili se vide jasne naznake smanjenja prekoračenja tih

[86] Ta je mjera bila provedena tako da Predsjednik, time da od Glavnog državnog rizničara zatraži povećanje maksimalnog dopuštenog zaduženja, samostalno može odobriti povećanje javnog duga ukoliko Kongres u 50 dana ne naglasi kako je protivan takvom potezu.
[87] Pravna stečevina EU.
[88] Ugovor o osnivanju Europske zajednice, Članak 102- Članak 104, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano 12.9.2015.

referentnih vrijednosti.[89] U aneksu tog ugovora zasebnim protokolom je definirano kako su referentne vrijednosti određene aneksom sporazuma te je određeno kako maksimalni deficit u odnosu na BDP može iznositi otprilike 3%, dok udio javnog duga u BDP-u može iznositi maksimalno 60%.[90] Kao moguće sankcije u slučaju nepridržavanja odredaba tog sporazuma Ugovorom iz Maastrichta predviđene su sljedeće sankcije:

1) Pružanje dodatnih informacija o mjerama sanacije prekomjernog deficita u skladu sa zahtjevima Komisije prije izdavanja novih obveznica ili izdavanja jamstava;
2) Pozvati Europsku investicijsku banku da ponovno razmotri svoju politiku posuđivanja državama članicama koje nemaju stabilne makroekonomske indikatore u skladu s Ugovorom;
3) Zahtijevati od države članice da položi beskamatni depozit unutar EU dok se prekomjerni deficit, u skladu s pogledima Europskog vijeća, ne ispravi;
4) Uvođenje novčanih kazni odgovarajućeg iznosa.[91]

Ovime je dana velika ovlast supranacionalnim organima EU te se, prema Ugovoru iz Maastrichta, na njih trebalo osloniti da nadziru prekomjerne deficite država-članica. Vrlo je bitno i napomenuti da su ovim sporazumom dobili široke ovlasti kojima su mogli implementirati odredbe tog sporazuma. Pogotovo mjera kojom se definira mogućnost uvođenja financijskih kazni, iako bi bilo teško vjerovati da bi jedna nadnacionalna institucija tako teškom sankcijom pogodila jednu od svojih država članica, pokazuje tadašnju želju zakonodavaca da se implementira takav zakonski okvir. Dok se ostale tri predložene mjere mogu smatrati nedovoljno snažne za kontroliranje fiskalne politike država članica, ovime su se i sve države koje su ratificirale Ugovor iz Maastrichta, barem deklaratorno, se zalagale za odgovornu i održivu fiskalnu politiku.

Ujedno je vrlo zanimljivo kako ovim sporazumom nisu bili zadovoljeni interesi svih strana te je Velika Britanija zatražila zasebni protokol koji je bio anektiran tom sporazumu, a koji ju je oslobodio od odgovornosti u pogledu provedbe zajedničke fiskalne, a osobito

[89] Ugovor o osnivanju Europske zajednice, Članak 104c, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano 12.9.2015.
[90] Protokol o proceduri prekomjernog deficita, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano 12.9.2015.
[91] Ugovor o o osnivanju Europske zajednice, Članak 104c, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano 12.9.2015.

monetarne politike, dok god samostalno ne odluči pristupiti finalnoj fazi ERM-a.[92] Sličan protokol je isto tako promijenjen na Dansku, koja i danas i dalje je u fazi ERM 2 te ne pokazuje namjeru pristupanju Eurozoni. Time se već prilikom sklapanja jednog od osnivačkih sporazuma EU potkopala vrijednost delegiranja većeg broja ovlasti organima EU. Kriteriji konvergencije iz Maastrichta i danas postoje unutar pravnog okvira EU te se smatraju općom smjernicom kreiranja održive i stabilne fiskalne politike.

Članak 104c Ugovora iz Maastrichta, koji je danas Članak 126 Ugovora o funkcioniranju EU, najznačajniji je pravni temelj nadgledanja fiskalne politike među primarnom legislativom EU. Ne predstavlja jedini ugovor koji regulira kontrolu fiskalne politike i državnih financija, već je ujedno potpisan i TCSG, kojeg se u kolokvijalnom govoru često naziva fiskalnim paktom. TCSG predstavlja najznačajniji paket mjera kojima se države članice EU suprotstavljaju izrazito nepovoljnim makroekonomskim indikatorima i rasta javnog duga, koji su proizašli iz krize 2008. godine. Zanimljivo je napomenuti kako TCSG ne spada niti u primarnu niti u sekundarnu legislativu EU, već je međudržavni sporazum kojime se jačaju ovlasti EU u pitanju provedbe kontrole i nadgledanja fiskalne politike.

Izrazito je zanimljivo da ugovor poput TCSG-a nije implementiran u zakonodavni okvir temeljnih ugovora EU, ali i pokazuje volju većine članica da nadiđu administrativne prepreke jačanju suradnje u kontroli fiskalne politike.[93] Korisno je napomenuti razmišljanje Rudolfa koji podsjeća sve koji raspravljaju o nadnacionalnom karakteru EU da je u okviru Lisabonskog sporazuma napomenuto kako je u pitanju Ugovor ″koji označuje sve tješnju uniju naroda Europe″.[94] Ovim se ugovorom ujedno delegiraju daljnje ovlasti EU te bi bilo logično da, s obzirom da karakterizira ovlasti pojedinih tijela EU, bude implementiran u pravni okvir osnivačkih ugovora EU.[95] Razlog zašto ga se kolokvijalno naziva fiskalnim

[92] Protokol o određenim odredbama koje se odnose na Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije I Sjeverne Irske, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano 12.9.2015.

[93] U trenutku potpisivanja ugovora 2012. godine ratificirale su ga 25 od tadašnjih 27 država članica EU. Češka i Velika Britanija su pokazale izraženu nesklonost na kompromis te se odlučilo ne čekati na njihovu privolu već uvesti klauzulu kojom se naglašava pokušaj implementacije tog sporazuma u okvir osnivačkih sporazuma EU do 2018. godine.

[94] Davorin Rudolf, Zajednička sigurnosna i obrambena politika Europske unije prema Lisabonskom ugovoru, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol.51 No.3 Lipanj 2014., str. 562.

[95] U znanstvenim krugovima je upravo radi toga što nije implementirano u zakonodavni okvir postojala rasprava o tome koji je odnos TCSG-a s paketom 6 mjera donesenih od strane Europske komisije. S obzirom na ista temeljna načela, za sada ih je moguće komplementarno primjenjivati. Upravo s tim razlogom je i izrazito

paktom je u naslovu Članka 3 sporazuma koji detaljno regulira pitanje kontrole makroekonomskih indikatora.

Promjenu koju TCSG uvodi u odnosu na Ugovor iz Maastrichta je uvođenje dodatne kontrolne mjere kako strukturalni deficit država potpisnica TCSG-a ne smije biti veći od 0.5% u odnosu na BDP, u izrazitim situacijama kada država nema javni dug veći od 60% se može tolerirati strukturalni deficit u maksimalnom iznosu od 1% u odnosu na BDP.[96] Ugovorom se dalje definira kako Europska komisija treba iznositi preporuke te kako automatski treba pokrenuti mehanizam korekcije nepovoljnih makroekonomskih indikatora, a u slučaju nepridržavanja tih mjera moguće su sankcije koje ne smiju premašiti 0.1% BDP-a države članice.[97] U slučaju da je država članica Eurozone sredstva od te kazne se prenose u ESM[98], a u slučaju da država nije članica Eurozone automatski se uplaćuju u proračun EU.[99] Potpisivanjem TCSG-a ujedno se vidi trend davanja većih ovlasti Europskoj komisiji, kao supranacionalnom organu EU te se manji značaj pridaje Europskom vijeću koje je po Ugovoru iz Maastrichta trebalo donositi ključne odluke vezane za proceduru prekomjernog deficita. Na ovaj se način povećava efikasnost same procedure te se jača pravni okvir i decidirano vodi prema daljnjoj fiskalnoj odgovornosti država članica.

Posljednja regulativa koju je potrebno spomenuti je paket 6 mjera koje je 2011. godine uvela Europska komisija, a EU već niz godina pokušava dopuniti i usavršiti legislativni okvir koji se bavi prekomjernim deficitom i javnim dugom. Primjerice, Regulativom broj 1466. Europskog vijeća iz 1997. godine se teži jačanju ekonomskog dijaloga i naglašava neovisnost statističkih podataka te se time, iako su u pokretanju procedure prekomjernog deficita mjerodavne isključivo informacije Eurostata, potiče države članice da ne rade pritisak na državne statističke urede.[100] Dodatna je regulacija u tom pogledu napravljena i 2009. godine kada se za greške u prikazu statističkih podataka uvela kazna koja iznosi do 0.2% BDP-a države članice.

---

napomenuto u tome sporazumu kako će se taj sporazum primjenjivati isključivo u skladu s pravom EU te na temelju sporazuma na kojima se EU temelji.

[96] Ugovor o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju, Članak 3, dostupan na: Službene stranice Europske komisije, http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-12-2_en.htm , pregledano 12.9.2015.

[97] Ibid.

[98] Iz ESM-a se financira fond koji reagira u slučaju lošeg gospodarskog stanja pojedine članice Eurozone, putem tog mehanizma se osigurava dugoročni opstanak Eurozone.

[99] Ibid.

[100] Regulacija broj 1466. o jačanju nadzora nad fiskalnim području i nadzoru i koordinaciji ekonomskih politika, dostupno na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01997R1466-20111213 , pregledano 12.9.2015.

Takozvani paket 6 mjera, za koje je ključna 2011. godina, manje se fokusira na kvalitetu dostavljenih informacija od država članica, a više na implementaciju sankcija u slučaju postojanja makroekonomske neravnoteže. U pogledu implementacije sankcija predviđenih Ugovorom iz Maastrichta ključne su Regulative broj 1173. i 1174. Europskog vijeća i Europskog parlamenta koje operacionaliziraju implementaciju sankcija. Navode da u slučaju postojanja makroekonomskih neravnoteža treba prvo zatražiti uplatu beskamatnog depozita EU, a u slučaju da se u dva uzastopna izvješća Europskog vijeća prihvate kojime se prikazuje nepridržavanje planu korekcija makroekonomske neravnoteže, beskamatni depozit se oduzima državi članici te se smatra novčanom sankcijom.[101]

Ujedno je potrebno spomenuti Regulaciju Europskog parlamenta i Europskog vijeća broj 1176. kojom se uspostavlja novi mehanizam stalnog nadgledanja kojim državama članicama prijeti makroekonomska neravnoteža na temelju projekcije vlada država članica te analiza proračuna te će Europska komisija pravovremeno obavijestiti državu ukoliko smatra da joj prijeti makroekonomska neravnoteža.[102] Tim mehanizmom ranog otkrivanja makroekonomske ravnoteže može, uz pomoć preporuke nadležnih institucija EU, implementirati paket mjera kojom bi se mogle izbjeći makroekonomske neravnoteže.[103] Ujedno se uvodi kako država članica kojoj prijeti implementacija sankcija nema pravo glasa u Europskom vijeću na tu temu.[104]

U tom paketu mjera je isto tako uvedeno reverzibilno kvalificirano glasovanje u Europsko vijeće, kojim više nije potrebna kvalificirana većina da odluka bude donesena, već u pitanjima makroekonomske neravnoteže je potrebna kvalificirana odluka da se preporuka Europske komisije odbije. Palmstorfer naglašava kako to nije u potpunosti u skladu s osnivačkim ugovorima EU te kako čitav paket 6 mjera pokazuje izrazitu potrebu za promjenom legislative i odlučan odgovor na izazove koje je prouzrokovala kriza za kojega nije bilo vrijeme uvesti putem promjene osnivačkih ugovora.[105] Takav način djelovanja

[101] Regulacija broj 1174 o mjerama provedbe kako bi se ispravile makroekonomske nestabilnosti u Eurozoni., dostupna na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011R1174 , pregledano 12.9.2015.
[102] Regulacija broj 1176. o prevenciji i ispravljanju makroekonomske neravnoteže, dostupna na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011R1176 , pregledano 12.9.2015.
[103] Ibid.
[104] Ibid.

[105] Rainer Palmstorfer, The Reverse Majority Voting under the 'Six Pack': A Bad Turn for the Union?, European Law Journal, Vol. 20, No. 2, March 2014, str. 187.-188.

ujedno daje Europskoj komisiji veću mogućnost djelovanja, ali i pokazuje da u slučaju EU su zakonodavci bili na tragu traženja novih rješenja u situacijama ekonomske krize. Za razliku od regulative SAD-a koja je gotovo protokolarnim značajem svojom učestalom promjenom omogućavala podizanje javnog duga, regulativa EU je na tragu aktivne korekcije makroekonomske nestabilnosti. U nastavku rada će se detaljnije analizirati implementacija nove regulative EU.

6. DUGOROČNA PERSPEKTIVA DUGA

Prema do sada iznesenim informacijama je moguće zaključiti kako javni dug razvijenih država ni po čemu nije nova pojava te kako se uglavnom ciklički pojavljuje u trenucima makroekonomske i političke neravnoteže. Takve situacije su najčešće ekonomske ili političke krize, posebno ratovi, koji su znali izazivati nagli rast javnog duga u pokušaju da se bez značajnog poreznog opterećenja građana održi isti standard. Posebno je zanimljivo, temeljem informacija iznesenih u prethodnom poglavlju, kako SAD i dalje nije napravio odgovarajuće promjene u svom zakonodavnom okviru. Za EU je potrebno pogledati kakav su efekt promjene imale, počevši od Ugovora iz Maastrichta iz 1992. godine.

Detaljnijom analizom je moguće razumjeti efekte aktivnog rada na kreiranju nove regulacije u odnosu na način djelovanja SAD-a u kojemu se uglavnom negativno percipira pretjerana intervencija države, ali istovremeno dolazi do velikog porasta javnog duga te je zadnja financijska kriza uzrokovana padom dijela njihova financijskog sustava. U tome kontekstu je potrebno analizirati i zašto prilikom naftne krize 1980-ih godina nije došlo do tako trenutnog prelijevanja krize u druge države.

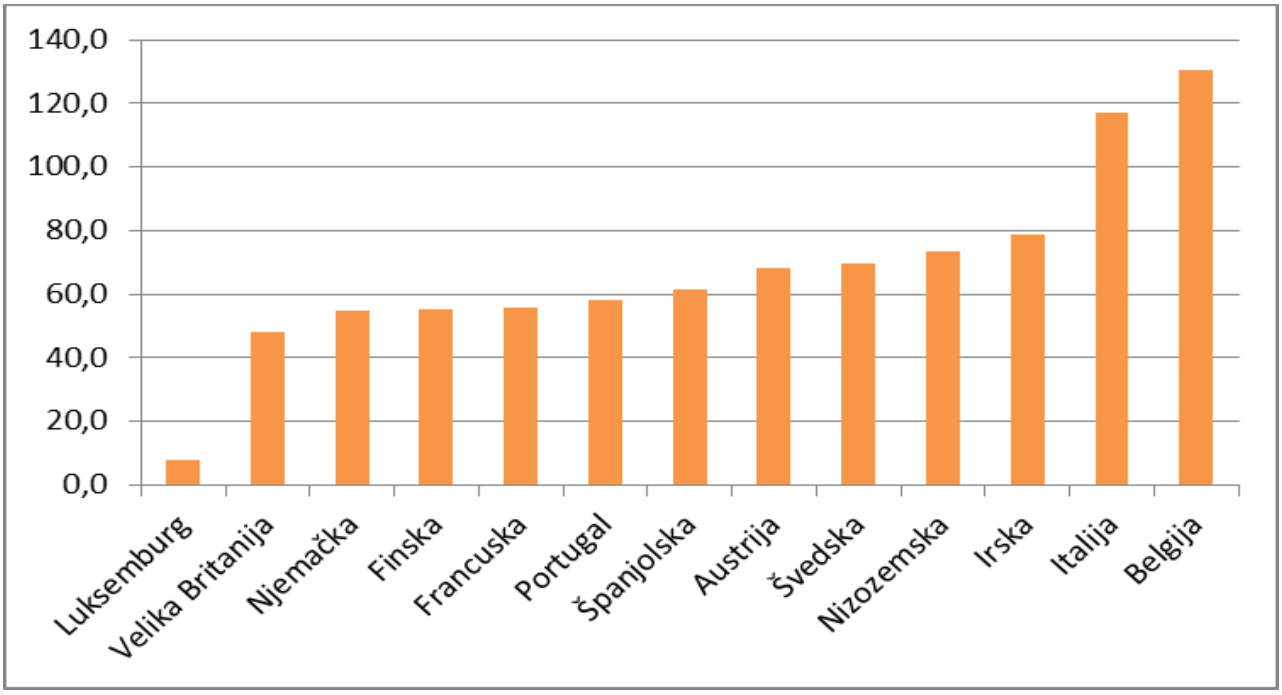
6.1. Perspektiva i kontekst duga država članica EU

Kriteriji iz Maastrichta predstavljaju izrazito značajnu točku preokreta u načinu shvaćanja i djelovanja EU. U tom periodu su bili učestali pozivi da se bržim tempom radi na jačanju konvergencije u sferi ekonomske politike, ali postojao je otpor daljnjem jačanju supranacionalnog karaktera EU. Većina tog otpora, barem kada se gleda utjecaj i politički kapital utrošen, dolazila je od Velike Britanije koja nije imala namjeru dodatno ograničavati vlastitu fiskalnu politiku dodatnim ograničenjima. Jednako kako je poseban protokol bio potreban za potpisivanje Ugovora u Maastrichtu, tako je danas prilikom potpisivanja TCSG-a bilo potrebno stvoriti rezerve za Veliku Britaniju.[106] Prilikom potpisivanja Ugovora u Maastrichtu, kod ekonomski najznačajnijih država EU je javni dug uglavnom bio ispod referentne vrijednosti od 60%. U tom trenutku su fiskalni kriteriji konvergenciji bili tek jedan dio odgovora čiji je cilj bio:

1) Osigurati preduvjete za stvaranje održive i stabilne Eurozone;
2) Reagirati na nepovoljne makroekonomske indikatore nastale posljedicom fluktuacija cijena nafte 1980-ih godina.

Kriteriji konvergencije nisu imali trenutni učinak niti su same korektivne mjere bile u potpunosti operacionalizirane, nije niti bilo predviđeno da kriteriji fiskalne konvergencije daju trenutne rezultate već da budu temelj buduće dugoročne stabilnosti. Prve podatke je moguće vidjeti iz 1995. godine, otkada Eurostat konstantno izdaje podatke o odnosu javnog duga u BDP-u, a prikazani su u Grafu 4.

[106] Jednako tako se sve otvorenije govori o mogućnosti istupanja Velike Britanije iz EU, što i je bilo jedno od temeljnih predizbornih obećanja Konzervativne stranke i njenog predsjednika Davida Camerona. Na osnovi te politike je uz nezavidne ekonomske indikatore uspio održati vlast na parlamentarnim izborima.

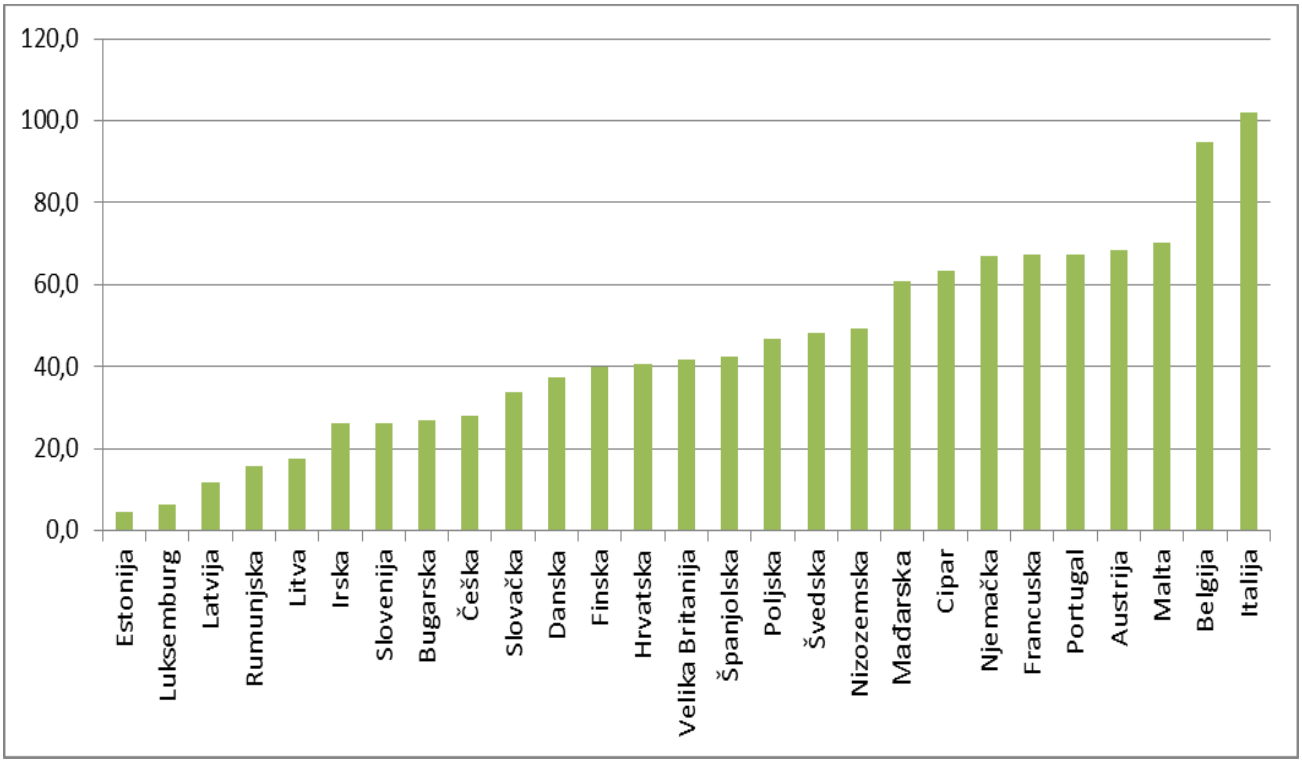

Graf 4: Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 1995. godine[107]

Izvor: Službene stranice Eurostata, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database , pregledano 13.9.2015.

U tom relativno povoljnom periodu je izgledalo kako većina država članica EU uspijeva držati problem javnog duga pod kontrolom te su ekonomski najsnažnije države EU poput Velike Britanije, Njemačke i Francuske, imale postotak javnog duga u BDP-u ispod 60%. 1995. godine je izgledalo pretežito kao nerazumna kontrola talijanske potrošnje, kao i drugih država južne Europe koje su primljene u kasnijim fazama proširenja. Zato je značajno pogledati stanje financija država članica nakon proširenja EU te kratkog perioda aklimatizacije na nove uvjete, jednako kako je zanimljivo analizirati financije postojećih država članica deset godina naknadno, u Grafu 5.

[107] Za 1995. godinu nisu postojali pouzdani statistički podaci u bazi Eurostata za Grčku i Dansku, za Grčku se naknadno smatralo da je dugo godina prikazivala netočne statističke informacije o makroekonomskim indikatorima, što i je izazvalo reakciju Europskog vijeća i Europske komisije.

Graf 5: Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 2005. godine[108]

Izvor: Službene stranice Eurostata, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database , pregledano 13.9.2015.

Iz grafa je moguće vidjeti stabilnost koja je u tom periodu vladala u međunarodnoj ekonomiji, većina država je imala javni dug ispod 60%. Potrebno je napomenuti kako Njemačka i Francuska 2005. godine jesu izašli iz okvira predviđenim Ugovorom iz Maastrichta, ali tu je informaciju potrebno staviti u kontekst velikog gospodarskog rasta u kojemu je Njemačka ostvarila rast BDP-a od 1.2%, a Francuska 2.8% u 2004. godini.[109] U tom trenutku se kao jedini potencijalni problem smatrao dug Italije te nepoznata situacija Grčke, čija ekonomska snaga nije bila toliko značajna u kontekstu EU. Kako ističe Mauro, Italija je najvećih problema s javnim dugom imala sredinom 1980-ih godina te je u proces pregovora oko Ugovora u Maastrichtu ušla spremna sa strategijom smanjivanja javnog duga.[110] Dalje ističe kako je većina prognoza se temeljila na izrazito velikom rastu BDP-a te

[108] Kako je prethodno navedeno, informacije za Grčke nisu navedene u ovoj tablici, a iako Hrvatska, Rumunjska i Bugarska 2005. još nisu pristupile EU, zanimljivo je vidjeti i njihov odnos na postojeće države članice.
[109] Službene stranice Svjetske banke, http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG , pregledano 13.9.2015.
[110] Paulo Mauro, Chipping Away at Public Debt: Sources of Failure and Keys to Success in Fiscal Adjustment, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2011., str. 158.-162.

karakterizira neke od tih predviđanja pretjerano optimističnima, jednako kao što naglašava probleme u implementaciji mjera proračunske štednje.[111] U trenutku kada je većina EU ostvarivala gospodarski rast, primjeri Italije i Grčke su djelovali kao nepovoljni slučajevi koji nisu vjerojatni u slučaju pridržavanja odgovorne fiskalne politike. U Tablici 6 je prikazan nagli rast javnog duga za vrijeme krize 2008. godine.

Tablica 6: Rast postotka javnog duga u BDP-u u godinama nakon krize 2008. godine

Država	2008	2009	2010	2011
Estonija	4,5	7,0	6,5	6,0
Rumunjska	13,2	23,2	29,9	34,2
Bugarska	13,3	14,2	15,9	15,7
Luksemburg	14,4	15,5	19,6	19,1
Litva	14,6	29,0	36,2	37,2
Latvija	18,6	36,4	46,8	42,7
Slovenija	21,6	34,5	38,2	46,5
Slovačka	28,2	36,0	40,9	43,4
Češka	28,7	34,1	38,2	39,9
Finska	32,7	41,7	47,1	48,5
Danska	33,4	40,4	42,9	46,4
Švedska	36,8	40,3	36,8	36,2
Hrvatska	38,9	48,0	57,0	63,7
Španjolska	39,4	52,7	60,1	69,2
Irska	42,6	62,3	87,4	111,2
Cipar	45,3	54,1	56,5	66
Poljska	46,6	49,8	53,6	54,8
Velika Britanija	51,8	65,8	76,4	81,8
Nizozemska	54,8	56,5	59,0	61,3
Malta	62,7	67,8	67,6	69,7
Njemačka	65,1	72,6	80,5	77,9
Francuska	68,1	79,0	81,7	85,2
Austrija	68,5	79,7	82,4	82,1
Portugal	71,7	83,6	96,2	111,1
Mađarska	71,9	78,2	80,9	81,0
Belgija	92,2	99,2	99,5	102,0
Italija	102,3	112,5	115,3	116,4

Izvor: Službene stranice Eurostata, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database , pregledano 13.9.2015

Iz navedenih podataka u Tablici 6 je moguće uvidjeti velike probleme u kontroli makroekonomske neravnoteže izazvana krizom 2008. godine. Kao što je prethodno

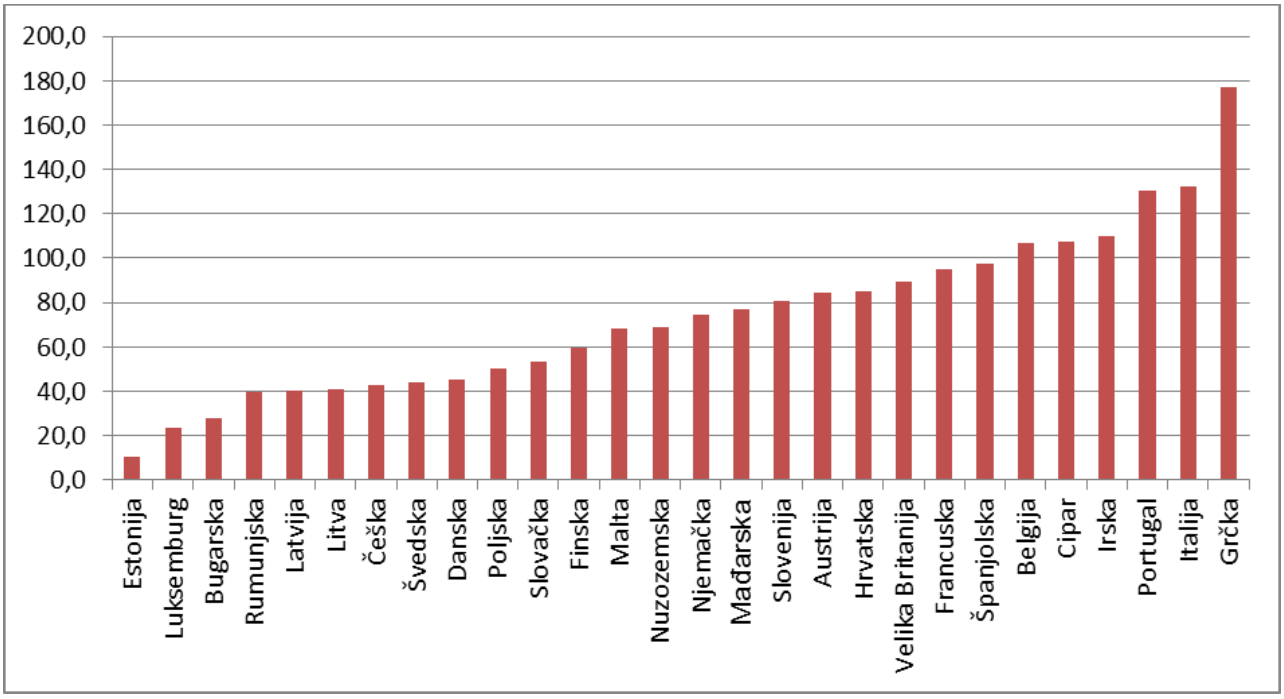
[111] Ibid, str. 173.

napomenuto, čak su i najrazvijenije države EU očekivale konstantan rast BDP-a, a u državama gdje su već bili prisutni negativni indikatori situacija se dodatno pogoršala. Jedan od problema EU je stalna rasprava o karakteru te integracije te se prilikom stalnih rasprava o Ustavnom ugovoru te naknadno u Lisabonskom sporazumu reguliranje fiskalne politike nije bila jedna od krucijalnih tema. Ulaskom u recesiju i znatnim porastom javnog duga pokrenut je slijed događaja od koje se EU još uvijek nije u potpunosti oporavila te sekundarna legislativa uvedena koja zahtijeva detaljniju kontrolu je nastala kao izravna reakcija na krizu 2008. godine.

Jednako tako je značajno napomenuti kako striktno gledanje makroekonomskih kriterija nije dovoljno za razumijevanje cjelokupne slike i stanja gospodarstva. Coccia napominje izražen značaj ulaganja u obrazovanje i inovativnosti te kako prilikom provođenja politika mjere štednje ne bi trebalo provoditi mjere koje su štetne za zaposlenost.[112] Dalje naglašava moguću štetnost mjera štednje ukoliko se ne fokusiraju na inovativnost, obrazovanje i druge mjere koje su ključne za održavanje razvoja gospodarstva.[113] Pretjerano je učestalo da se fokus svede isključivo na održavanje pozitivnih makroekonomskih kriterija u skladu s pravnim okvirom EU, bez da se razmatra dugoročna perspektiva razvoja države. Primjerice, pretjerano često se u državama članicama EU povlače sredstva iz obrazovanja koja temeljem velikog broja istraživanja, uključujući i Coccianovog, imaju presudan utjecaj na dugoročni razvoj gospodarstva. Trenutačno stanje prema javnog duga država prema zadnje raspoloživim podacima Eurostata je moguće vidjeti u Grafu 6.

[112] Mario Cocciaa, What are the likely interactions among innovation, government debt, and employment?, Innovation: The European Journal of Social Science Research, Vol. 26, No. 4, 2013., str. 456. – 457.

[113] Ibid., str. 457.

Graf 6: Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 2014. godine

Izvor: Službene stranice Eurostata, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database , pregledano 13.9.2015

Većina država EU ima postotak udjela javnog duga u BDP-u iznad 60%, dok se samo 12 država nalazi u trenutno dopuštenim parametrima. Posebno je zabrinjavajuće što velika gospodarstva poput Velike Britanije, Francuske i Italije imaju tako nepovoljne makroekonomske indikatore kada je u pitanju javni dug. Potrebno je više vremena kako bi se moglo proučiti utjecaj novih mjera država članica EU kojom se jača mogućnost nadzora, preventivne mjere te procedura prekomjernog deficita. Deklaratorno se putem TCSG-a te nove sekundarne regulative EU većina država članica izjasnila za veću odgovornost u pogledu provedbe fiskalne politike. Trenutno su aktualna pitanja:

1) Bude li se razina posvećenosti država izdigla iznad deklaratorne razine;
2) Politički kapacitet EU da provode donesenu regulativu te u slučaju nepridržavanja država članica prethodno navedenim sporazumima da institucije EU efikasno provode sankcije;[114]

[114] Ovo je pitanje osobito zanimljivo s obzirom na činjenicu da neke od država koje se trenutno nalaze u proceduri prekomjernog deficita su po političkom i ekonomskom kapacitetu među najznačajnijima u EU. Primjerice, Francuska se trenutno nalazi u proceduri prekomjernog deficita te za sada još uvijek nije snosila ozbiljne sankcije za nepridržavanje kriterija fiskalne konvergencije iz Maastrichta. Budući da nisu strože

3) Racionalna provedba mjera štednji.[115]

6.2. Perspektiva održivosti javnog duga SAD-a

Već je prikazano kako u SAD-u su se zakonodavci nedovoljno prilagodili novim okolnostima te nisu uzeli u obzir prijetnju koju predstavlja javni dug koji iznosi više od 100% BDP-a. Tako su na prvi krug makroekonomske nestabilnosti reagirali tako da su u konačnici dozvolili maksimalni iznos javnog duga od gotovo 14,3 trilijuna dolara, a naknadno prestali s legislacijom tim putem i predsjednika ovlastili da gotovo samostalno može podići maksimalno dopušteni iznos javnog duga. Rijetke su situacije gdje izvršna vlast ima takvu mogućnost gotovo samostalnog kreiranja fiskalne politike. Takve ovlasti nisu bile date bez uzvratnih mogućnosti u vidu BCA-a iz 2011. godine kojime se reguliraju dugoročne mjere štednje, ali nije implementirana legislativa oko kontrole rasta javnog duga kakva je u EU.[116]

Mnogi autori, poput Ostra, naglašavaju kako je potrebna daljnja legislativa koja bi spriječila da se ukupan dozvoljeni iznos javnog duga pretvara u dnevnopolitičko pitanje u Kongresu jer to uvelike ruši vjerodostojnost SAD-a i smanjuje povjerenje kreditora.[117] Upravo pretvaranje debate oko javnog duga u stalna dnevnopolitička previranja između Demokrata i Republikanaca u Kongresu, ali i na relaciji Predsjednika i čelnih ljudi Kongresa, sprječava angažman oko relevantnijih tema poput konkretnih mjera kako suzbiti javni dug. BCA-em je ustanovljen posebni odbor u kongresu čiji je zadatak bio predlagati mjere koje bi

---

sankcije primijenili na Francusku, ne postoji razumna argumentacija da se s većom oštrinom sankcionira države koje su u istoj fazi procedure prekomjernog deficita, ali nemaju toliki politički značaj, primjerice i poput Hrvatske.

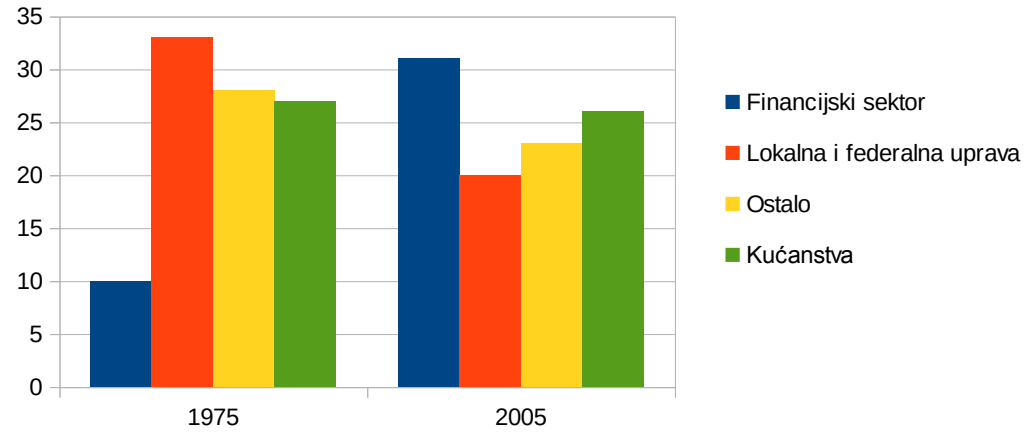
[115] Posebno u pitanju ključnih područja poput obrazovanja gdje je nužno da se kontinuirano investira. Upravo treba izbjeći situacije gdje se u cilju očuvanja mjera štednje poseže za, na prvi pogled, jednostavnim rješenjima, koje dugoročno mogu imati štetne posljedice.

[116] Akt o kontroli proračuna 2011. godine, dostupan na: Službene stranice Američkog vladinog ureda za informiranje, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ25/pdf/PLAW-112publ25.pdf , pregledano 14.9.2015.

[117] Zachary K. Ostro, In the Debt we Trust: The Unconstitutionality of Defaulting on American Financial Obligations, and the Political Implications of their Perpetual Validity, Harvard Journal on Legislation. 2014, Vol. 51 Issue 2, str. 241. – 244.

trebale voditi prema efikasnijoj fiskalnoj politici, ali za sada ne postoji nikakva striktna regulativa kakvu su usvojile države članice EU.[118]

S obzirom na trenutne zategnute odnose između Predsjednika i ključnih ljudi Kongresa[119], teško je vjerovati da će se prije novih predsjedničkih izbora donositi legislativa koja bi omogućila prijeko potrebne promjene. U Grafu 7 je moguće vidjeti znatan rast financijskog sektora te kako je financijski sektor od najmanje zaduženog postao najviše zadužen sektor SAD-a. Takvi uvjeti, jednako kao i izrazita liberalizacija tržišta kapitala, lako omogućuju jednostavnije mehanizme prelaska krize na druge države s obzirom na izrazito visok stupanj povezanosti međunarodnog financijskog sektora.

Graf 7: Raspodjela duga SAD-a 1975. i 2005. u postotcima po sektorima

Izvor: John Bellamy Foster, Fred Magdoff, The Great Financial Crisis – Causes and Consequences, Monthly Review Press, New York, 2009.

[118] Akt o kontroli proračuna 2011. godine, dostupan na: Službene stranice Američkog vladinog ureda za informiranje, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ25/pdf/PLAW-112publ25.pdf , pregledano 14.9.2015.

[119] U trenutnim uvjetima kada Republikanska stranka kontrolira oba doma Kongresa, a potpora za politiku Baracka Obame pada čak i među članovima vlastite stranke, izrazito je teško očekivati ikakve značajne promjene. Sva ključna pitanja su trenutno značajno ispolitizirana u svrhu predizborne kampanje te ne postoje nikakve tendencije koje bi ukazivale na to da će do kraja mandata Predsjednik uspjeti pronaći kompromisno stajalište s Kongresom na cijelom nizu pitanja poput odnosa koji se tiču nuklearnog programa Irana, odnosa prema Kubi ili sprječavanje širenja utjecaja Rusije. Pitanje javnog duga je već dulje vremena nije u fokusu dnevnopolitičkih analiza relevantnih medija.

Dok američki javni dug, čak i kada je njegov udio u BDP-u oko 100%, možda trenutno i kratkoročno je održiv, u kriznim situacijama takav javni dug predstavlja veliku opasnost dugoročnoj financijskoj stabilnosti.

6.3. Perspektive i analiza hipoteza iznesenih teorija

Dok visoki javni dug u periodima ekspanzije možda je održiv, dugoročno politika koja ga je kreirala ne može biti jedini odgovor na krizne situacije. Stalni rast javnog duga u većini razvijenih država svijeta, prikazan u prethodnom djelu ovog rada, jasno upućuje na takav zaključak. Upravo je u trenucima kriznih situacija najznačajnije primjenjivanje legislative koja se tiče javnog duga i kontrole makroekonomskih indikatora, a to nije bio slučaj niti u SAD-u niti u državama članicama EU. Politika izostanka kontrole omogućila je Grčkoj javni dug koji je potpuno neodrživ i kreira stalne neugodnosti državama članicama Eurozone.[120]

Zakoni i paketi uvedeni kao odgovor na krizu od strane EU predstavljaju dio paketa kontrole koju bi svaka država trebala uvesti u svoj zakonodavni okvir. Omogućavanje stalnog rasta javnog duga mora na nekakav način biti ograničeno, a s obzirom na stalni rast BDP-a i inflaciju, prema trenutnim dosezima najmjerodavnije bi bilo da se koriste ograničenja slična kriterijima financijske konvergencije u Maastrichtu.

Analiza teorija različitih škola koje se tiču javnog duga jasno pokazuje velik broj različitih pristupa proučavanju javnog duga. Razmišljanja neoklasične teorije je u praksi moguće zanemariti radi njihove osnovne hipoteze – smatranjem države dobronamjernim strategom čija je zadaća dobrobit svih građana. S obzirom na tu tezu i tezu neutralnosti duga, ova teorija sa svojim gotovo potpuno normativnim karakterom teško može davati konkretne odgovore u praksi. Teorije koje imaju pozitivistički karakter je značajno lakše testirati u praksi te je time njihove hipoteze lakše prihvatiti ili odbaciti.

Osnovna pretpostavka pozitivističke teorije korektno identificira političare kao individualne donosioce odluke koje je potrebno izdvojiti i zasebno analizirati u odnosu na djelovanje države. Teorija javnog izbora koja konkretno najviše proučava upravo način donošenja odluka daje niz točnih odgovora koji sugeriraju kako će interesna skupina koja je

[120] P. Robbins, The Greek Debt Crisis: The Need for 'Heroic' Economic Policy Reforms in the European Economic and Monetary Union. Indiana Journal of Global Legal Studies, 2015, Vol. 22, Issue 1, str. 175.

na vlasti donositi odluke koje su uglavnom u vlastitom interesu, a ne nužno u interesu glasača. S obzirom da su njihovi vitalni interesi reizbor, odnosno osvajanje vlasti, znatno je logičnije da će u kriznim situacijama posegnuti za povećanjem javnog duga umjesto podizanjem poreza. Svi drugi potezi koji mogu sanirati makroekonomsku nestabilnost poput povećanja investicija zahtijevaju znatno više vremena i ne mogu dati kratkoročno potrebne rezultate, odnosno omogućiti regularno djelovanje države i isplatu proračunskih obaveza.

Jedini nedostatak teorije javnog izbora je što u većini njenih ideoloških sljedbenika ne postoje konkretne sugestije kako popraviti postojeće stanje. Većina teorija koja se odmiče od pukih ekonometrijskih modela i pretpostavki o karakteru vlasti dobronamjernim strategom uspijevaju dati konkretne odgovore na pojedine aspekte javnog duga. Roubini i Sachs su isto tako dali mjerljivi doprinos analizom kako velika količina duga je akumulirana u periodima koalicijskih vlada.[121] Politički konflikt se prečesto prelijeva u gospodarsku sferu te činjenica da dnevno-politički sukobi sprječavaju donošenje odluka predstavlja značajan problem za vođenje gospodarske politike. Postojeći legislativni okvir bi trebao predstavljati jasnu prepreku da se takvi konflikti ne odvijaju na teret standarda građana i gospodarskog razvoja države, ali kako je moguće vidjeti u primjeru SAD-a i EU, takva razina političke odgovornosti trenutno ne postoji.

Kratkotrajnu perspektivu za države članice EU je moguće predvidjeti koristeći jednostavnu polinomnu regresiju. Uz pomoć te metode moguće je izračunati tendencije u kretanju javnog duga država članica EU i prikazati izrazito negativne trendove koje su vidljive u pojedinim državama-članicama EU. Ukoliko se ti trendovi ne zaustave, EU bi mogla doći do ponavljanje situacija u kojima bi došlo do ponavljanja situacije koja se dogodila u Grčkoj. U tablici 7 su prikazane polinomne formule koje prikazuju trenutačno kretanje javnog duga u državama članicama EU. Formule odgovaraju obliku $f(x)=ax^n+bx^{n-1}+cx^{n-2}+\ldots+dx^2+ex+f$. Y varijabla je udio javnog duga u BDP-u, dok je X varijabla vrijeme iskazano u godinama. Funkcije su pojednostavljene time što je vrijeme postavljeno na baznu godinu X=1, koja je za većinu država[122] 1995. Izračuni se rade temeljem podataka iz baze Eurostat, a prikazani su u tablici 8.

[121] Kako i oni ističu u svom radu, postoje iznimke te nije nužno da svaka koalicijska vlada direktno prouzrokuje povećanje javnog duga. Više se govori o povezanosti nedostatka političkog kompromisa s općom nestabilnosti u državi te kao jedan od logičnih posljedica se javlja i povećanje javnog duga.

[122] Iznimke su Danska, Hrvatska i Bugarska.

Tablica 7: Funkcije polinoma koji prikazuju promjenu javnog duga

Država	Funkcija	N	RSS
Austrija	$y = -4.751377009 \cdot 10^{-3} x^3 + 0.2615959219x^2 - 2.630306099x + 71.00598555$	20	169
Belgija	$y = 6.284408223 \cdot 10^{-3}x^3 + 8.171760487 \cdot 10^{-2}x^2 - 5.534916206x + 137.8330237$	20	165.76
Bugarska	$y = 2.901043458 \cdot 10^{-2}x^3 – 0.3644650843x^2 - 6.723712877x + 97.5620915$	18	334.998
Hrvatska	$y = 0.530969031x^2 - 3.329170829x + 41.16083916$	13	98.37
Cipar	$y= 0.05626394515x^3 - 1.547376929x^2 + 12.37984726x + 29.94819401$	20	630.85
Češka	$y = 9.19138892 \cdot 10^{-4}x3 – 0.01494057161x^2 + 1.760935218x + 8.42745098$	20	128.36
Danska	$y = -0.01288335847x^3 + 0.6265082956x^2 - 7.423795159x + 61.96703297$	15	253.33
Estonija	$y = 0.05496696286x^2 - 1.084381408x + 9.448245614$	20	14.66
Francuska	$y = 5.353712111 \cdot 10^{-3}x^3 – 0.01593060773x^2 + 0.1730249828x + 57.91434469$	20	132.29
Finska	$y = 7.538706489 \cdot 10^{-3} x^3 – 0.01207622637x^2 - 2.675224545x + 58.4499484$	20	138.66
Njemačka	$y= -6.311601681 \cdot 10^{-3}x^3 + 0.2357259109x^2 - 1.188450472 x + 58.06914345$	20	183.55
Grčka	$y = 0.02047667413x^3 -0.1960519178x^2 + 0.2132222558x + 100.2435501$	20	1255.83
Mađarska	$y= -0.03908787702x^3 + 1.444300708 x^2 - 14.25537008x + 95.6130031$	20	75.29
Irska	$y= -0.01129002282x^4 + 0.4627257142^{x3} - 5.269552713x^2 + 13.38034427x + 62.22278122$	20	1276.334
Italija	$y = 7.225301881 \cdot 10^{-3}x^3 + 0.05720590712x^2 - 3.384487919x + 121.5962848$	20	77.81
Latvija	$y = -8.005074299 \cdot 10^{-3}x^3 + 0.4318704807x^2 - 4.105753223x + 19.43818369$	20	799.91
Litva	$y = 0.01663967716x^3 - 0.4268611543x^2 + 3.758179841x + 8.303199174$	20	385.84
Luxemburg	$y=-2.305325431 \cdot 10^{-3}x^3 + 0.1842035337x^2 - 2.059252603x + 11.32218782$	20	48.50
Malta	$y = 0.02199066992x^3 – 0.8762900625x^2 + 11.16806159x + 21.24355005$	20	146.67
Nizozemska	$y = -5.839115342 \cdot 10^{-3} x^3 + 0.4767664919x^2 - 7.814460588x + 83.46109391$	20	149.98
Poljska	$y = -0.01456957514x^3 +0.5183515054x^2 - 4.431254063x + 49.82063983$	20	90.95
Portugal	$y = 2.310764123 \cdot 10^{-3} x^3 + 0.346042099x^2 - 4.094570302x + 63.39071207$	20	410.84
Rumunjska	$y = 0.02935873746x^3 – 0.8426061084x^2 + 7.439844088 x – 0.4904024768$	20	351.56
Slovačka	$y = 0.04515949643x^3 - 1.387151615x^2 + 12.23450298x + 10.06728586$	20	384.20
Slovenija	$y = 0.03907292062x^3 - 0.9526015108x^2 + 6.986653742x + 9.782662539$	20	133.31

Španjolska	$y= 0.04366929491x^3 -0.9018416187x^2 + 2.893940656x + 61.6871001$	20	341.41
Švedska	$y= 8.175033414 \cdot 10^{-3}x^3 – 0.1191562958x^2 - 2.482483917 x + 73.98906089$	20	130.56
UK	$y = -8.696467978 \cdot 10^{-3} x^3 + 0.6346131546x^2 - 7.467113494x + 60.01341589$	20	400.26

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Eurostata

Tablica 8: Udio javnog duga u BDP-u za EU 28

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Belgija	130,5	128	123,2	118,2	114,4	108,8	107,6	104,7	101,1	96,5	94,6	90,9	86,9	92,4	99,5	99,6	102,2	104,1	105,1	106,7
Bugarska	:	:	97,3	69,3	76,1	71,2	64,7	51,1	43,5	35,8	26,6	20,9	16,2	13	13,7	15,5	15,3	17,6	18	27
Češka	13,6	11,6	12,1	13,9	15,2	17	22,8	25,9	28,1	28,5	28	27,9	27,8	28,7	34,1	38,2	39,9	44,7	45,2	42,7
Danska	:	:	:	:	:	52,4	48,5	49,1	46,2	44,2	37,4	31,5	27,3	33,4	40,4	42,9	46,4	45,6	45	45,1
Njemačka	54,8	57,6	58,8	59,4	60	58,9	57,7	59,3	63	64,7	66,9	66,4	63,6	65	72,5	81	78,4	79,7	77,4	74,9
Estonija	8,2	7,5	7	6	6,5	5,1	4,8	5,7	5,6	5,1	4,5	4,4	3,7	4,5	7	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4
Irska	78,5	69,9	61,6	51,5	46,7	36,1	33,2	30,6	29,9	28,2	26,1	23,6	23,9	42,4	61,8	86,8	109,3	120,2	120	107,5
Grčka	98,9	101,2	99,3	97,2	98,6	104,4	106,8	104,6	101,2	102,7	107,3	103,5	103,1	109,4	126,7	146,2	172	159,4	177	178,6
Španjolska	61,7	65,6	64,4	62,5	60,9	58	54,2	51,3	47,6	45,3	42,3	38,9	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,4	93,7	99,3
Francuska	55,8	59,7	61,1	61	60,2	58,7	58,2	60,1	64,2	65,7	67,2	64,4	64,4	68,1	79	81,7	85,2	89,6	92,3	95,6
Hrvatska	:	:	:	:	:	:	:	36,3	37,5	39,8	40,7	38,3	37,1	38,9	48	57	63,7	69,2	80,8	85,1
Italija	116,9	116,3	113,7	110,8	109,6	105,1	104,7	101,9	100,4	100	101,9	102,5	99,7	102,3	112,5	115,3	116,4	123,2	128,8	132,3
Cipar	47,9	49,2	53,2	54,8	55,1	55,1	56,9	60,1	63,5	64,5	63,2	59,1	53,9	45,1	53,9	56,3	65,8	79,3	102,5	108,2
Latvija	13,9	13,3	10,7	9	12,1	12,1	13,9	13,2	13,9	14,3	11,8	9,9	8,4	18,7	36,6	47,5	42,8	41,4	39,1	40,6
Litva	11,5	13,9	15,4	16,5	22,7	23,5	22,9	22,1	20,4	18,7	17,6	17,2	15,9	14,6	29	36,2	37,2	39,8	38,8	40,7
Luxembou	8,1	8	7,9	7,6	6,7	6,1	6,6	6,5	6,4	6,5	6,3	7	7,2	14,4	15,5	19,6	19,2	22,1	23,4	23
Mađarska	84,5	71,6	62,1	60	59,9	55,1	51,7	55	57,6	58,5	60,5	64,7	65,6	71,6	78	80,6	80,8	78,3	76,8	76,2
Malta	34,4	38,7	46,6	51,2	62,1	60,9	65,5	63,2	69,1	72	70,1	64,6	62,4	62,7	67,8	67,6	69,8	67,6	69,6	68,3
Nizozemsl	73,1	71,2	65,6	62,5	58,2	51,4	48,7	48,2	49,3	49,6	48,9	44,5	42,4	54,5	56,5	59	61,7	66,4	67,9	68,2
Austrija	68	68	63,2	63,6	66,4	65,9	66,5	66,3	65,5	64,8	68,3	67	64,8	68,5	79,7	82,4	82,2	81,6	80,8	84,2
Poljska	47,6	42,4	42,3	38,4	39	36,5	37,3	41,8	46,6	45,3	46,7	47,1	44,2	46,6	49,8	53,3	54,4	54	55,9	50,4
Portugal	58,3	59,5	55,2	51,8	51	50,3	53,4	56,2	58,7	62	67,4	69,2	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129	130,2
Rumunjsk	6,6	10,6	14,9	16,7	21,6	22,4	25,7	24,8	21,3	18,6	15,7	12,3	12,7	13,2	23,2	29,9	34,2	37,4	38	39,9
Slovenija	18,3	21,6	22,1	22,8	23,7	25,9	26,1	27,3	26,7	26,8	26,3	26	22,7	21,6	34,5	38,2	46,4	53,7	70,8	80,8
Slovačka	21,7	30,5	33	33,9	47,1	49,6	48,3	42,9	41,6	40,6	33,9	30,8	29,9	28,2	36	40,8	43,3	51,9	54,6	53,5
Finska	55,1	55,3	52,2	46,9	44,1	42,5	41	40,2	42,8	42,7	40	38,2	34	32,7	41,7	47,1	48,5	52,9	55,6	59,3
Švedska	69,9	70,3	68,2	66,7	61,5	50,6	51,7	49,8	48,9	47,9	48,2	43,2	38,3	36,8	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	44,9
UK	48,2	47,8	46,6	44	41,7	38,9	36	35,8	37,3	40,2	41,5	42,4	43,5	51,7	65,7	76,6	81,8	85,3	86,2	88,2

Izvor: Eurosta, thttp://ec.europa.eu/eurostat , pregledano 1.2.2016.

Ističu se sljedeće hipoteze, koje će biti provjerene gledajući korelaciju između rezultata koje se dobiju izračunom temeljem funkcije i stvarno omjera javnog duga u BDP-u. U slučaju da signifikantnost bude iznad p=0.05, smatrat će se da može ponuditi statistički značajne rezultate. U suprotnom će se prihvatiti nulta hipoteza.

Istraživačka hipoteza 1: funkcije će prikazivati tendenciju rasta udjela javnog duga u BDP-u u državama EU;

Istraživačka hipoteza 2: države članice EU koje već imaju problema s makroekonomskim neravnotežama će imati veću stopu rasta;

Nulta hipoteza: funkcija ne može prikazati nikakve značajne tendencije u postotnoj promjeni udjela javnog duga u BDP-u.

Očita su metodološka ograničenja ovakvog pristupa te je moguć cijeli niz drugih metoda, pored polinomne regresije, kojom se moglo doći do predviđanja. Velika je prednost što je izračune vrlo lako ponoviti te jasno prikazuje trendove promjene javnog duga u pojedinim državama. U Tablici 9 je prikazan izračun vrijednosti za 2015. i 2020. godinu je izračunat Pearsonov koeficijent između vrijednosti koje su dobivene temeljem funkcije i stvarnog udjela javnog duga u BDP-u.

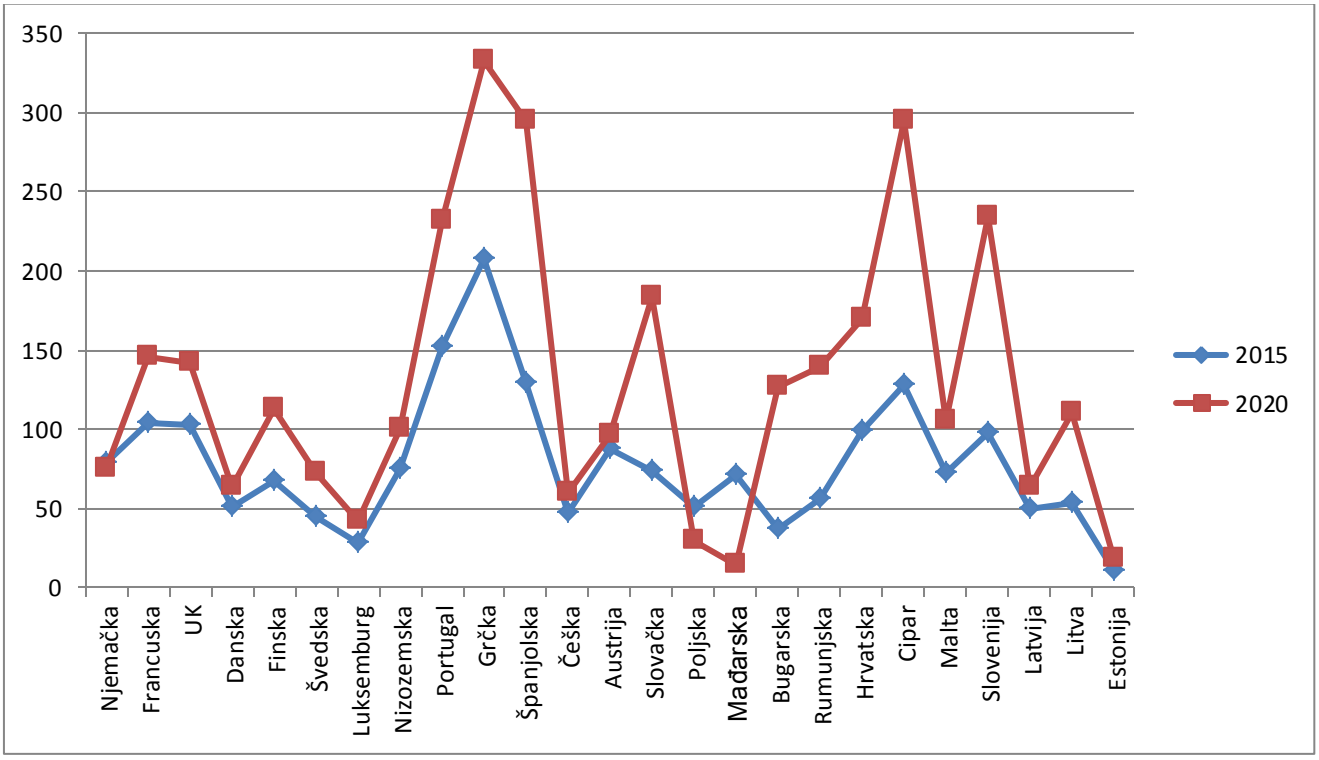
Tablica 9: Predviđanje i korelacije za funkcije promjene udjela javnog duga u BDP-u

Država	Pearsonov koefiicijent između rezultata dobivenih funkcijom i stvarnih rezultata	Vrijednost p	Prihvaćanje nulte hipoteze pri p=0.01	Predviđanje postotnog udjela javnog duga u BDP-u 2020 (%)
Austrija	0.92	0.00001	Odbacuje se	95.95
Belgija	0.972	0.00001	Odbacuje se	159.621
Bugarska	0.986	0.00001	Odbacuje se	127.3
Hrvatska	0.986	0.00001	Odbacuje se	169.56
Cipar	0.937	0.00001	Odbacuje se	294.69
Češka	0.972	0.00001	Odbacuje se	60.27
Danska	0.797	0.000374	Odbacuje se	63.04
Estonija	0.908	0.00001	Odbacuje se	18.41

Francuska	0.9789	0.00001	Odbacuje se	145.74
Finska	0.931	0.00001	Odbacuje se	113.23
Njemačka	0.932	0.00001	Odbacuje se	75.59
Grčka	0.961	0.00001	Odbacuje se	333.15
Mađarska	0.981	0.00001	Odbacuje se	14.31
Italija	0.978	0.00001	Odbacuje se	192.26
Latvija	0.885	0.00001	Odbacuje se	63.94
Litva	0.89	0.00001	Odbacuje se	109.92
Luxemburg	0.964	0.00001	Odbacuje se	41.78
Malta	0.967	0.00001	Odbacuje se	105.75
Nizozemska	0.953	0.00001	Odbacuje se	99.95
Poljska	0.924	0.00001	Odbacuje se	28.94
Portugal	0.986	0.00001	Odbacuje se	231.47
Rumunjska	0.898	0.00001	Odbacuje se	139.35
Slovačka	0.92	0.00001	Odbacuje se	184.17
Slovenija	0.989	0.00001	Odbacuje se	234.22
Španjolska	0.97	0.00001	Odbacuje se	294.82
Švedska	0.976	0.00001	Odbacuje se	72.58
UK	0.969	0.00001	Odbacuje se	142.02

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Eurostata

Temeljem navedenih rezultata moguće je vidjeti kako pri p=0.01 kako postoji statistički značajna korelacija između rezultata koji su dobiveni funkcijom i stvarnog udjela javnog duga u BDP-u. Temeljem ovih rezultata i izrazito visoke korelacije, čija prosječna vrijednost je 0.946, odbačena je nulta hipoteza te je temeljem izračunatih funkcija napravljeno predviđanje za 2015. i 2020. godinu koje je prikazano u grafu 8.

Graf 8: Predviđanja funkcija za udio javnog duga u BDP-u

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Eurostata

Jednako tako moguće je uvidjeti da u određenim državama poput Portugala i Grčke dolazi do izraženijeg porasta javnog duga. Za Grčku već niz autora poput Loizidesa smatra kako je u pitanju javni dug koji je dugoročno neodrživ i koji je omogućen činjenicom da je grčka vlada dugi niz godina manipulirala sa statističkim podacima.[123] Postoji sasvim realna opasnost da ukoliko se trendovi ne promijene nekoliko država bude suočeno s dugom koji je temeljem sadašnjeg ekonomskog shvaćanja potpuno neodrživ. Temeljem gore navedenih izračuna moguće je uvidjeti da problem nije isključivo u državama poput Portugala i Grčke već da je takav trend prisutan u većem broju država koje su postale punopravne članice EU nakon 2003. godine.

Iznimka su Mađarska i Poljska koje su povodom dolaska na vlast desnih opcija pristupili izraženoj fiskalnoj konsolidaciji te je moguće vidjeti značajniji trend smanjivanja javnog

[123] John Loizides, Are Greek government deficit and debt statistics reliable? Journal of Economic & Social Measurement, 2013., Vol.38, Issue 1, str. 79.

duga. Za Mađarsku je isto tako moguće primijetiti kako se smatralo da je pretjerano osjetljiva na kolebanja na međunarodnom tržištu kapitala te Magas ističe kako je postojao svjesni pokušaj smanjenja ovisnosti o međunarodnom financiranju.[124] Svakako je potrebno naglasiti da temeljem ove metode je moguće tek dati projekcije ukoliko svi faktori ostanu isti i ukoliko se trend u potpunosti nastavi. Iz tog razloga je potrebno staviti u kontekst moguće smanjenje udjela javnog duga u BDP-u na 14% ili porast udjela javnog duga u BDP-u u Grčkoj na iznad 300%. Takve su projekcije tolike isključivo iz razloga što trenutni trendovi sugeriraju izražene pomake, ali vjerojatno je da će u slučaju Grčke međunarodna zajednica i njeni kreditori spriječiti daljnji nerazmjeran rast njenog duga.

Jednako tako će u određenom trenutku Mađarska i Poljska prestati s naglašenom politikom fiskalne konsolidacije te će vjerojatno doći do stajanja u trendu smanjenja javnog duga. S druge strane je svakako zabrinjavajuće uvidjeti da je trend rasta prisutan u ne samo državama koje su tradicionalno smatrane problematičnim, već i u najrazvijenijim ekonomijama EU poput UK i Francuske, a jednako tako postoji i trend rasta u državama Skandinavije. Temeljem iznesenih rezultata moguće je potvrditi istraživačku hipotezu 1 i istraživačku hipotezu 2. Uzimajući u obzir da kod određenih država gdje postoje makroekonomske ravnoteže se funkcija ne smatra statistički značajnom, primjerice kod Italije, postoje određena ograničenja prilikom te hipoteze, jednako kao što je značajno primijetiti kako u Mađarskoj i Poljskoj postoji značajan trend pada udjela javnog duga u BDP-u, a takve je blage trendove moguće vidjeti i u slučaju Njemačke.

[124] Istvan Magas, External shocks and limited absorption in a small open economy: the case of Hungary, Post-Communist Economies, 2012. Vol. 24, Issue 1, str. 1.

7. ISTRAŽIVANJE I PROVJERA TEZA

U ovoj fazi rada će se pokušati testirati niz prethodno iznesenih hipoteza u radu temeljem usporedbe kretanja udjela javnog duga u BDP-u sa stopom nezaposlenosti, postotnom promjenom BDP-a te BDP-om per capita. Određene tendencije i kretanja tih varijabli je moguće uvidjeti promatranjem Pearsonovog koeficijenta, koji promatra snagu linearne povezanosti varijabli i pomoću kojega će se pokušati provjeriti niz hipoteza koje su iznesene u radu. Kao uzorak će se analizirati prethodno spomenuti makroekonomski indikatori 15 država originalnih članica EU prije serije velikih proširenja. Uzorak je odabran radi razmjerne stabilnosti[125] i gospodarske snage, kao i dostupnosti podataka. Odmah je potrebno napomenuti kako postoje određena ograničenja, od kojih je najveće kako su samo dostupni podaci za 1995.-2012. godinu, ali to ipak predstavlja uzorak temeljem kojeg se može promotriti određena kretanja. Za sve će se izračune koristiti podaci o udjelu javnog duga u BDP-u EU 15[126] koje je moguće vidjeti u Tablici 7.

Tablica 10: Udio javnog duga u BDP-u za EU 15

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Austrija	61,3	61,8	59,2	61,4	64	64,1	64,2	66,5	65,4	65,1	65,4	62	59	64,1	69	72,1	73,1	78,5
Belgija	122,5	119,9	116,7	112,4	109,2	104,3	102,9	99,4	93,5	88,3	86,9	83,4	80,3	82,9	87,2	86,4	88,8	89,6
Danska	72,8	70,1	66,3	63,9	58,2	51,9	49,8	49	46,9	43,6	35,7	32	24,1	30,8	37	41,2	48	47,2
Finska	75,4	80,3	77,7	74,6	64	55,2	49,3	46,9	48,2	46,3	42,2	39,7	36	32	41,2	47	46	50,8
Francuska	57	59,9	63,4	63,9	60,4	59,6	59,4	63,4	67,4	69,1	70,7	66,5	65,4	71	82,7	86,5	90,6	101,1
Njemačka	35,2	37	37,8	38,8	39	38,2	36,7	37,9	39,7	41,6	43,2	42	39,4	41,7	46	53,7	53,2	55,1
Grčka	10	107	103	101	102	119	121	122	118	121	121	123	120	116	133	127	109,	166,1

[125] Uz izuzetak Grčke i u određenoj mjeri Italije koje imaju značajnih problema s makroekonomskom neravnotežom, ali nisu izuzeti radi mogućnosti zaključivanja o sličnim gospodarstvima koje se još uvijek ne susreću s problemima kakve trenutno imaju Grčka i Italija.

[126] U nastavku rada: 15 originalnih država članica EU, to obuhvaća: Austriji, Belgiju, Dansku, Finsku, Francusku, Njemačku, Grčku, Irsku, Italiju, Luksemburg, Portugal, Španjolsku, Švedsku i UK.

	5,2		,2		,7	,2	,9	,4	,7	,4	,5		,5	,9	,2		1	
Irska	…	..	…	60,6	49,1	39,1	35,8	34,1	33	31,4	31,6	28	27,6	46,7	66,4	83,1	96,2	119
Italija	117	123,3	124,5	126,3	119,7	114,7	113,9	111,4	106,9	106,7	108,7	105,1	100,6	103,4	117,1	115,8	108,9	127,2
Luksemburg	..	..	..	..	..	..	4,7	4,6	3,8	4	3,7	4,4	4,7	12,3	13,2	17,4	17	20,1
Nizozemska	67,8	67,1	63,2	62	54,2	48,6	45,4	46,4	48,1	48,9	48,4	42,7	40,3	51,8	54	57,7	61,8	67,4
Portugal	..	..	62,1	60,5	58,1	57,6	58,4	62,4	63,7	66	68,4	67,1	65,1	75,9	87,9	91,4	90,2	123,7
Španjolska	55,2	61,1	60,6	61	55,8	53,3	49	47,3	42,6	40,7	37,7	33,4	29,4	33,5	45,6	47,1	54,8	66,7
Švedska	81,4	85,6	83	82,3	72,4	64,9	54,3	52	50,6	50	50,6	44,3	38,6	39,7	39,7	36,7	36,7	35,3
UK	47,6	47,3	48,9	49,9	45,7	43,1	38,9	39,2	39,7	42	43,8	43,7	44,7	54,3	68,4	81,3	94,5	96,6

Izvor: Svjetska banka, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS# , pregledano 8.1.2016.

7.1. Povezanost javnog duga i rasta BDP-a

S obzirom na krizni period 2007.-2009., ukoliko je moguće očekivati korelaciju između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a, bilo bi logično očekivati kako će ta korelacija biti negativna. Potrebno je naglasiti kako je odnos između javnog duga i BDP-a izrazito kompleksan, kako je u nekoliko navrata i navedeno u radu. Povećanjem javnog duga moguće je izbjeći oporezivanje čime može doći do porasta potrošnje građana, što bi pozitivno utjecalo na BDP. Samim time je odmah u početku značajno napomenuti da nije sigurno da je linearna korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a snažna. U Tablici 8 su iznesene informacije o postotnoj promjeni BDP-a u državama EU 15.

Tablica 11: Postotna promjena BDP-a u državama EU 15

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Austrija	2,7	2,4	2,2	3,6	3,6	3,4	1,4	1,7	0,8	2,7	2,1	3,4	3,6	1,5	-3,8	1,9	2,8	0,8
Belgija	2,4	1,6	3,7	2	3,6	3,6	0,8	1,8	0,8	3,6	2,1	2,5	3,4	0,7	-	2,7	1,8	0,2

															2,3			
Danska	3,1	2,9	3,3	2,2	2,9	3,7	0,8	0,5	0,4	2,6	2,4	3,8	0,8	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,7
Finska	4,2	3,7	6,3	5,4	4,4	5,6	2,6	1,7	2	3,9	2,8	4,1	5,2	0,7	-8,3	3	2,6	-1,4
Francuska	2,1	1,4	2,3	3,6	3,4	3,9	2	1,1	0,8	2,8	1,6	2,4	2,4	0,2	-2,9	2	2,1	0,2
Njemačka	1,7	0,8	1,8	2	2	3	1,7	0	-0,7	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,7	0,4
Grčka	2,1	2,9	4,5	3,9	3,1	4,2	3,8	3,9	5,8	5,1	0,6	5,7	3,3	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1	-7,3
Irska	9,6	9,3	11,2	8,9	10,8	10,2	5,8	5,9	3,8	4,4	6,3	6,3	5,5	-2,2	-5,6	0,4	2,6	0,2
Italija	2,9	1,3	1,8	1,6	1,6	3,7	1,8	0,3	0,2	1,6	0,9	2	1,5	-1	-5,5	1,7	0,6	-2,8
Luxemburg	1,4	1,5	5,9	6,5	8,4	8,4	2,2	3,6	1,4	4,4	3,2	5,1	8,4	-0,8	-5,4	5,7	2,6	-0,8
Nizozemska	3,1	3,6	4,3	4,5	5,1	4,2	2,1	0,1	0,3	2	2,2	3,5	3,7	1,7	-3,8	1,4	1,7	-1,1
Portugal	4,3	3,5	4,4	4,8	3,9	3,8	1,9	0,8	-0,9	1,8	0,8	1,6	2,5	0,2	-3	1,9	-1,8	-4
Španjolska	2,8	2,7	3,7	4,3	4,5	5,3	4	2,9	3,2	3,2	3,7	4,2	3,8	1,1	-3,6	0	-1	-2,6
Švedska	4	1,5	2,9	4,2	4,5	4,7	1,6	2,1	2,4	4,3	2,8	4,7	3,4	-0,6	-5,2	6	2,7	-0,3
UK	4,9	2,7	3,1	3,4	3,1	3,8	2,8	2,5	3,3	2,5	3	2,7	2,6	-0,5	-4,2	1,5	2	1,2

Izvor: Izvor: Svjetska banka, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS# , pregledano 8.1.2016.

Istraživačka hipoteza 1: između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a postoji umjerena, negativna korelacija u promatranim državama.

Nulta hipoteza: između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a ne postoji povezanost u promatranim državama.

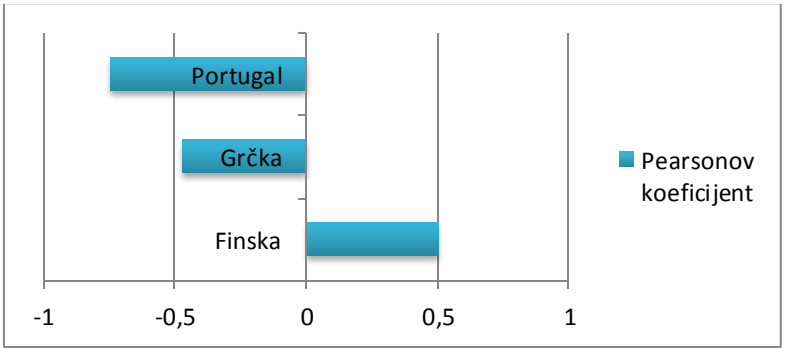
U Tablici 9 je moguće vidjeti rezultate provedenog istraživanja koje jasno iskazuju kako je kod većine država, čak 12 od njih 15, potrebno prihvatiti nultu hipotezu kako između

udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a ne postoji statistički značajna korelacija u promatranim državama.

Tablica 12: Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a država EU 15

Država:	Vrijednost Pearsonovog koeficijenta između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a	P vrijednost	Prihvaćanje nulte hipoteze pri P=0,05
Austrija	-0,33654	0,173	Prihvaćeno
Belgija	0,342937	0,164	Prihvaćeno
Danska	0,438134	0,07	Prihvaćeno
Finska	0,500096	0,034	Odbacuje se
Francuska	-0,43886	0,069	Prihvaćeno
Njemačka	0,06645	0,793	Prihvaćeno
Grčka	-0,47342	0,047	Odbacuje se
Irska	-0,36586	0,181	Prihvaćeno
Italija	-0,04911	0,847	Prihvaćeno
Luksemburg	-0,24363	0,447	Prihvaćeno
Nizozemska	0,088438	0,727	Prihvaćeno
Portugal	-0,74905	0,0001	Odbacuje se
Španjolska	-0,09518	0,708	Prihvaćeno
Švedska	0,320591	0,195	Prihvaćeno
UK	-0,38538	0,115	Prihvaćeno
MEDIAN	-0,09518		

Izvor: izračun autora temeljem podataka Svjetske banke u Tablicama 7 i 8

Graf 9: Prikaz rezultata vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a za države koje su odbacile nultu hipotezu

Izvor: izrada autora temeljem podataka Svjetske banke

Zaključno je moguće napomenuti kako samim time što većina država nije odbacila nultu hipotezu, u većini slučajeva je teško očekivati korelaciju između postotne promjene BDP-a i udjela javnog duga u BDP-u. Specifični su slučajevi Grčke i Portugala koje su obje države koje su 2012. godine imale najveće javne dugove od država EU 15. Samim time, svaki porast javnog duga u BDP-u podrazumijeva da je ili došlo do smanjenja BDP-a ili je potrebno novo zaduživanje kojime se pokrivaju postojeći dugovi, a ne stimulira rast gospodarstva. Na primjeru tih država je moguće potvrditi istraživačku tezu 1, ali s obzirom da je kod većine država potrebno prihvatiti nultu hipotezu moguće je istraživačku tezu preformulirati tako da glasi da: u uvjetima izrazito visoke zaduženosti države koje se može ogledati u visokom udjelu javnog duga u BDP-u, postoji negativna korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a. Iz umjereno pozitivne korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a kod Finske moguće je zaključiti kako je ta država u određenim periodima koristila zaduživanje kao izvor povećanja produktivnosti i poticanje rasta gospodarstva. S obzirom na nekoliko značajnih gospodarskih subjekata poput Nokie takav rezultat ne predstavlja iznenađenje. Median rezultata nije statistički značajan budući da se kod većine država prihvaća nulta hipoteza.

7.2. Povezanost javnog duga i nezaposlenosti

U radu je nekoliko puta navedeno kako postoji povezanost između javnog duga i drugih makroekonomskih indikatora. Značajnim povećanjem udjela javnog duga u BDP-u se u svim, osim najsnažnijim gospodarstvima, najčešće označava period krize ili stagnacije gospodarstva, u kojima dolazi do porasta postotka nezaposlenosti. U Tablici 10 je moguće vidjeti podatke za postotak nezaposlenosti za države EU 15.

Tablica 13: Postotak nezaposlenosti u državama EU 15

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austrija	4,3	5,3	5,1	5,5	4,7	4,7	4	4,8	4,8	5,8	5,6	5,2	4,9	4,1	5,3	4,8	4,6	4,9
Belgija	9,3	9,5	9,0	9,3	8,6	6,6	6,2	7,5	8,3	8,5	8,4	8,2	7,5	7	7,9	8,3	7,1	7,5
Danska	7	6,8	5,4	5	5,1	4,5	4,2	4,3	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,4	6	7,5	7,6	7,5
Finska	17	15,6	15	13,2	11,7	11,1	10,3	10,4	10,5	10,4	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7
Francuska	11,9	12,4	12,6	12,2	12,2	10,2	8,6	8,7	8,5	8,9	8,9	8,8	8	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8
Njemačka	8,2	8,8	9,9	9,8	8,9	7,9	7,8	8,5	9,8	10,7	11,2	10,3	8,7	7,5	7,7	7,1	5,8	5,4
Grčka	9,1	9,7	9,6	11	11,7	11,7	11,3	10,2	9,6	10,5	10,2	9,2	8,5	7,9	9,7	12,5	17,8	24,1
Irska	12	11,7	10,2	7,7	5,8	4,3	3,7	4,2	4,5	4,5	4,3	4,4	4,7	6,4	12	13,9	14,6	14,7
Italija	11,7	11,9	12	12,1	11,7	10,8	9,6	9,2	8,9	7,9	7,7	6,8	6,1	6,7	7,7	8,4	8,4	10,7
Luksemburg	2,9	3,3	2,5	2,8	2,4	2,3	1,8	2,6	3,7	5,1	4,5	4,7	4,1	5,1	5,1	4,4	4,9	5,1
Nizozemska	7,2	6,4	5,5	4,4	3,6	2,7	2,1	2,6	3,6	4,6	4,7	3,9	3,2	2,8	3,4	4,5	4,4	5,3
Portugal	7,1	7,3	6,6	4,7	4,6	3,8	3,8	4,5	6,1	6,3	7,6	7,6	8	7,6	9,4	10,8	12,7	15,5
Španjolska	22,7	22,1	20,7	18,7	15,5	13,8	10,3	11,1	11,3	11,1	9,1	8,5	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8
Švedska	8,9	9,5	10,4	8,9	7,6	5,5	4,7	5	5,6	6,7	7,5	7,1	6,2	6,2	8,4	8,6	7,8	8
UK	8,7	8,2	7,1	6,2	6	5,6	4,7	5	4,8	4,6	4,8	5,4	5,3	5,6	7,5	7,8	8	7,9

Izvor: Svjetska banka, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS# , pregledano 9.1.2016.

Istraživačka hipoteza 1: između postotne promjene nezaposlenosti i udjela javnog duga u BDP-u postoji pozitivna korelacija u promatranim državama.

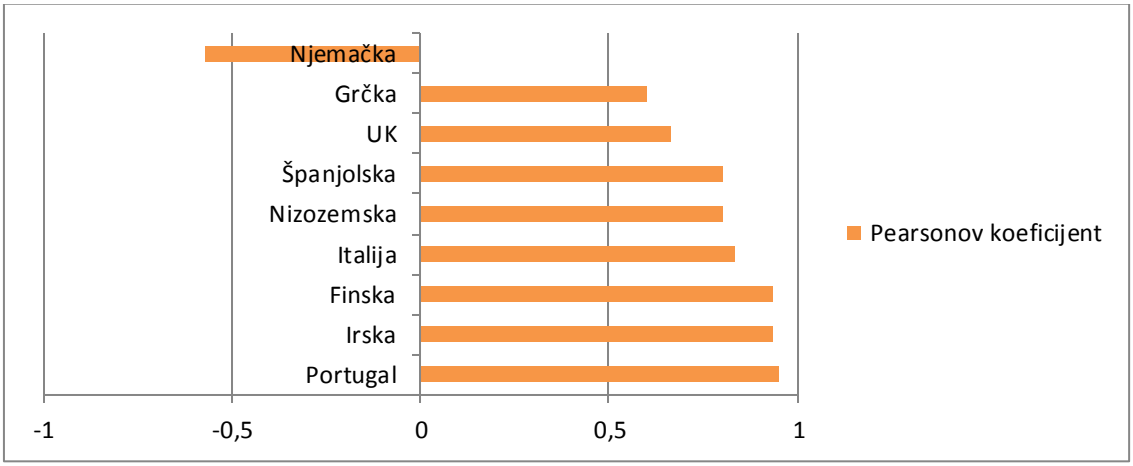
Nulta hipoteza: između postotne promjene nezaposlenosti i udjela javnog duga u BDP-u ne postoji povezanost u promatranim državama.

U rezultatima u Tablici 10 je moguće vidjeti kako je u 9 od 15 država potrebno odbaciti nultu hipotezu te kako postoji statistički značajna korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti. U svim slučajevima izuzev Njemačke ta je korelacija umjereno ili izrazito pozitivna, uz vrijednost mediana od 0.603792.

Tablica 14: Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti

Država	Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti	P vrijednost	Prihvaćanje nulte hipoteze pri P=0,05
Austrija	0,027899	0,912	Prihvaćeno
Belgija	0,446254	0,063	Prihvaćeno
Danska	0,371261	0,129	Prihvaćeno
Finska	0,932887	0	Odbacuje se
Francuska	-0,3109	0,211	Prihvaćeno
Njemačka	-0,56999	0,014	Odbacuje se
Grčka	0,603792	0,008	Odbacuje se
Irska	0,937571	0	Odbacuje se
Italija	0,836158	0,001	Odbacuje se
Luksemburg	0,390335	0,209	Prihvaćeno
Nizozemska	0,804172	0,001	Odbacuje se
Portugal	0,951363	0	Odbacuje se
Španjolska	0,803311	0,001	Odbacuje se
Švedska	0,418981	0,08	Prihvaćeno
UK	0,665717	0,002	Odbacuje se
MEDIAN	0,603792		

Izvor: izračun autora temeljem podataka Svjetske banke u Tablicama 7 i 10

Graf 10: Prikaz vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti za države kod kojih je odbačena nulta hipoteza

Izvor: izrada autora temeljem podataka Svjetske banke

Zaključno na bazi promatranog uzorka nije moguće u potpunosti niti prihvatiti niti odbaciti istraživačku hipotezu 1. S obzirom na činjenicu da je nulta hipoteza prihvaćena za samo 6 država, od 9 država kod kojih je odbačena nulta hipoteza većina tih država je u kriznim vremenima imala velikih problema sa stabiliziranjem realnog sektora u periodu krize ili slabljenje jedne značajnije stavke svog gospodarstva. U primjeru Grčke, Španjolske, Italije, Irske i Portugala ovaj rezultat je izrazito logičan s obzirom na njihov nedostatak kontrole makroekonomske ravnoteže u pojedinim periodima te je logično da s porastom udjela javnog duga u BDP-u dolazi i do povećanja nezaposlenosti. U Nizozemskoj i Velikoj Britaniji su presudne reakcije tržišta i realnog sektora u prvim godinama krize, dok je u Finskoj došlo do propasti i stagnacije ključnih gospodarskih subjekata pa je ovakav rezultat logičan. Rezultat za Njemačku sugerira kako postoji umjerena linearna povezanost između porasta javnog duga u BDP-u i pada nezaposlenosti te obratno. Tu je potrebno napomenuti kako je u Njemačkoj došlo do porasta udjela javnog duga u BDP-u u periodu nakon krize, ali temeljem ovog jednog pojedinačnog slučaja teško je izvući konačne zaključke.

7.3. Povezanost javnog duga s BDP per capita

Zadnji indikator koji je bitno promotriti je BDP per capita s obzirom da je to i dalje jedan od najznačajnijih faktora općeg blagostanja društva. Neovisno o tome što ne uzima u obzir stanje svakog pojedinca već daje tek statistički presjek te je moguća polarizacija bogatstva među razmjerno malom populacijom, promatranjem njegova odnosa s udjelom javnog duga u BDP-u može voditi do određenih zaključaka. U Tablici 12 je moguće vidjeti BDP per capita u LCU jedinicama za države EU 15.

Tablica 15: BDP per capita za države EU 15 u LCU jedinicama

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Austrija	22166,2	22883,8	23633,1	24549,8	25451,7	26611	27367,3	28001	28443,2	29552,9	30750,4	32227,5	34036,2	35081,5	34301,5	35228,2	36778,3	37610,5
Belgija	20876	21261,2	22194,6	22982,4	23881,9	25189,3	25838,4	26620,6	27239,1	28664	29725,4	30969,2	32441,4	33059,5	32305	33433,3	34315,2	34814
Danska	198052,6	206727,9	216864,9	223593,3	233289,7	248503,3	255939,8	262330,6	266530,2	278511,4	292749,7	309477,4	318462,6	327206,2	310372	324216,3	329123,1	333855,8
Finska	19295,2	19915,8	21545	23359,3	24571,4	26324,5	27840,6	28513,8	29075,1	30312,1	31335,1	32777,3	35279,6	36457,1	33907,7	34884,9	36536,6	36903,2
Francuska	20573,2	21069,2	21675	22576,2	23276,6	24384,2	25174,3	25794,9	26306,4	27282,7	28046,8	29129,6	30393,4	31003,5	29966,1	30732,9	31515,1	31793,6
Njemačka	23248,4	23516,1	23978,7	24598,4	25150,7	25744,3	26470,6	26783	26898,9	27517,2	27899,6	29052,6	30549,9	31198,8	30039,2	31550	33046,4	34253,4
Grčka	8751,2	9621,3	10644,7	11561	12293,8	12973,6	13896,7	14882,1	16237	17521,8	17961,2	19577,9	20845,2	21632,5	21232,9	20265,6	18612,3	17236,8
Irska	15190,5	16548,4	18879,7	21633,8	24669,7	28477	31527,6	34574,8	36476,7	38370,1	40860,9	43271,2	44795,7	41774,2	37357,8	36436,8	38004,8	38118,4
Italija	17334,1	18351,4	19164,5	19961,3	20598,1	21772,3	22807,1	23595,9	24275,6	25119,3	25710,2	26644	27555,6	27758,4	26629,1	27087,8	27599,7	27119,2
Luksemburg	38993,9	40214,4	41282,7	43240,5	48717	53176,3	53282,8	55511,2	57297,6	60381,6	63921,3	70687	76597,2	77043,7	72859,5	77966,8	81464,5	82068,8

Nizozemska	21045,4	21954,5	23379	24785,8	26235,5	28134,8	29707,8	30621,3	31227,2	32179,5	33432,2	35434,3	37436,9	38865,3	37357,9	38007,6	38514,7	38505,8
Portugal	8880,5	9375,2	10125,3	10962,9	11708,9	12484,7	13107,3	13688,7	13974,6	14533,9	15105	15799,7	16643,1	16941,6	16601,4	17017,7	16686,3	16015,3
Španjolska	11662,1	12361,1	13087,9	13948,3	14885,3	16050,6	17163,8	18085	19045,2	20069,5	21317,3	22703,5	23897,5	24289,6	23273,6	23207,1	22900,1	22296,4
Švedska	213387,9	218530,2	228266,7	239638,8	252640,1	268296,7	278568	287942,6	298881,2	311903,6	321981,2	341289,5	360408,8	367433	353659,6	375340,9	386971,6	387084,3
UK	13517	14398,5	15149,8	15868,5	16488,4	17448,2	18048,5	18882,6	19952,2	20922,7	22026,3	23117,4	24204,4	24586,2	23857	24783,1	25600,8	26141,4

Izvor: Svjetska banka, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=GC.DOD.TOTL.GD.ZS# , pregledano 9.1.2016.

Istraživačka hipoteza 1: između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita postojat će negativna korelacija u promatranim državama.

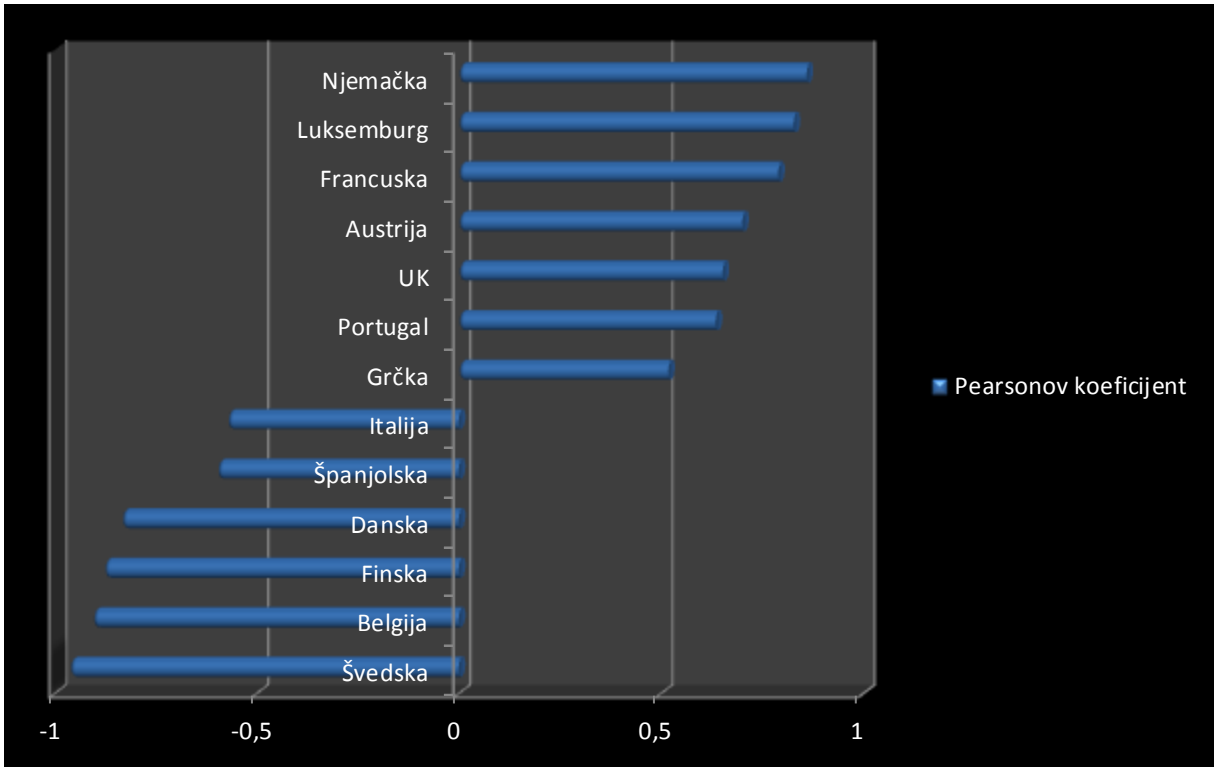
Nulta hipoteza: između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita ne postoji nikakva statistički značajna povezanost u promatranim državama.

Temeljem rezultata prikazanim u Tablici 13 moguće je vidjeti kako je u čak 12 od 15 slučajeva odbačena nulta hipoteza što pokazuje povezanost udjela javnog duga u BDP-u i BDP per capita. Zanimljivo je da je u 6 slučajeva ta korelacija negativna, u pojedinim slučajevima poput Danske, Finske, Belgije i Švedske izrazito jaka s vrijednostima većim od -0.8, dok je u slučajevima Njemačke, Luksemburga i Francuske pozitivna s vrijednostima većima od 0.79. Zanimljivo je kako sve 3 države Skandinavskog poluotoka imaju izrazito povezan udio javnog duga u BDP-u i BDP per capita, što bi sugeriralo da njihova razmjerno manja gospodarstva adekvatnim mjerama štednje prate perioda kada je potrebno povećanje javnog duga.

Tablica 16: Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita u LCU jedinicama

Država	Vrijednost Pearsonovog koeficijenta između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita	P vrijednost	Prihvaćanje nulte hipoteze pri P=0,05
Austrija	0,701333	0,001	Odbija se
Belgija	-0,90415	0	Odbija se
Danska	-0,83305	0,001	Odbija se
Finska	-0,87645	0	Odbija se
Francuska	0,79026	0	Odbija se
Njemačka	0,860383	0,001	Odbija se
Grčka	0,518464	0,028	Odbija se
Irska	-0,01489	0,961	Prihvaćeno
Italija	-0,57159	0,013	Odbija se
Luksemburg	0,82838	0,0001	Odbija se
Nizozemska	-0,33977	0,169	Prihvaćeno
Portugal	0,63565	0,008	Odbija se
Španjolska	-0,59667	0,009	Odbija se
Švedska	-0,96155	0	Odbija se
UK	0,652731	0,003	Odbija se
Median	-0,01489		

Izvor: izrada autora temeljem podataka Svjetske banke u Tablicama 7 i 11

Graf 11: Prikaz vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita u LCU jedinicama za države kod kojih je odbačena nulta hipoteza

Izvor: izrada autora temeljem podataka Svjetske banke

Zaključno je potrebno napomenuti kako je u tek 2 od 15 slučajeva potrebno prihvatiti nultu hipotezu, čime je moguće zaključiti kako postoji statistički značajna povezanost između udjela javnog duga u BDP-u te BDP per capita u LCU jedinicama. Potrebno je modificirati istraživačku hipotezu 1, koju je moguće primijeniti na manja, socijalno osjetljiva, ali odgovorna gospodarstva poput Danske, Finske, Belgije i Norveške koje u kriznim vremenima moraju pratiti povećanje udjela javnog duga u BDP-u s adekvatnim mjerama štednje, dok se u slučaju određenih većih gospodarstava poput Njemačke i Francuske može zamijetiti snažna pozitivna korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita. S obzirom na to da su u pitanju velika gospodarstva s velikom radnom snagom, povećanjem javnog duga mogu ponovno pokrenuti proizvodnju. Situacija u državama poput Španjolske, Italije, Portugala i Grčke radi izraženih makroekonomskih nestabilnosti u pojedinim periodima teško može dati precizne odgovore u pogledu linearne povezanosti ovih dvaju varijabli. Vrijednost medijana, s obzirom na veliku razliku u vrijednosti rezultata, statistički nije značajna za rad.

8. ZAKLJUČAK

Javni dug država u 21. stoljeću predstavlja sve veći problem dugoročnom razvoju i stabilnosti država. Jednostavna analiza osnovnih makroekonomskih indikatora razvijenih država pokazuje kako javni dug raste neproporcionalno u odnosu na stvarne mogućnosti tih država. Primjer SAD-a pokazuje kako je čak i najsnažnijoj ekonomiji na svijetu od 1966. udio javnog duga porastao s manje od 50% na 100%. Ovakva disproporcija se pokazuje osobito problematično u trenucima krize.

Upravo radi toga je značajno oslabljena sposobnost države da kvalitetno reagira u kriznim situacijama. Javni dug predstavlja značajan teret u pogledu percepcije države od strane potencijalnih investitora, a mogućnost obustave isplate duga odmah izaziva vrlo oštre reakcije kreditora i odmah se reflektira u snižavanju kreditne ocjene države od strane relevantnih agencija. Psihološki moment koja kriza stvara je jedan od ključnih te u slučaju svake krize je ključno spriječiti nastanak financijske panike koje može rezultirati rastom nepovjerenja u institucije i dalekosežnim političkim i ekonomskim problemima.

Ujedno je moguće ustvrditi kako normativne teorije, poput neoklasične teorije, ne daju odgovore koji su nužno potrebni za razumijevanje situacije u praksi. Shvaćanje države dobronamjernim strategom ne odgovara stanju u praksi te je upravo razumijevanja načina donošenja odluka osoba koji su nositelji izvršne i zakonodavne političke moći jedno od ključnih pitanja za razumijevanje postojeće situacije. Većina pozitivističkih teorija daje jasne odgovore koje je potrebno unificirati u jedinstvenu teoriju. Osnovni je problem prihvaćanjem odgovorne instance vlasti dobronamjernim strategom ili bilo kojom drugom filozofskom konstrukcijom koja ne može biti empirijski provjerena

Uz stalni porast javnog duga koji nije praćen adekvatnim rastom drugih makroekonomskih indikatora, a uz postojanje izrazito liberaliziranog kretanja kapitala, krize većih država vrlo lako poprimaju međunarodne razmjere. Međunarodni ekonomski odnosi 21. stoljeća su okarakterizirani izrazito visokim stupnjem međuovisnosti država u ekonomskim odnosima, neovisno o izostanku dijaloga između političkih elita pojedinih država. Dok se međunarodni ekonomski odnosi razvijaju, države svojim standardnim mehanizmima upravljanja sve slabije reagiraju na aktualne izazove. Trebaju postojati odgovarajući mehanizmi kojih se treba pridržavati, neovisno o situaciji.

Analizom makroekonomskih indikatora je moguće utvrditi kako postoji korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i drugih makroekonomskih indikatora. Ovim radom nije utvrđena statistički značajna povezanost između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a, ali su prikazane tendencije koje ukazuju na snažnu korelaciju između udjela javnog duga u BDP-u s postotnom promjenom nezaposlenosti i BDP-om per capita.

U trenutnom shvaćanju ti mehanizmi su legislativni okviri država i međunarodnih organizacija. Kriteriji fiskalne konvergencije iz Maastrichta predstavljaju kvalitetan okvir vođenju održive fiskalne politike, ali dok se na njihovoj implementaciji ne bude inzistiralo niti oni ne mogu imati odgovarajuće rezultate. Dodatne mjere implementirane od strane EU nude perspektivu saniranja duga, ali je i dalje izrazito upitna realizacija tih mjera. Legislativa SAD-a koja isključivo ograničava neto iznos javnog duga se pokazala neuspješnom te je u skladu s trenutnim potrebama izrazito značajno definirati novi okvir. U skladu s prethodno navedenim, smatra se kako je potvrđena glavna teza rada kako u trenutnim uvjetima u međunarodnim ekonomskim odnosima je stvoren izrazito visok javni dug zanemarivanjem ili radi nepostojanja zakonskog okvira koji se tiče regulacije javnog duga i fiskalne politike.

.

U Varaždinu, 14.3.2016.

Popis literature:

Knjige:

Adamantopoulos, Konstantinos, Struktura Svjetske trgovinske organizacije, Hrvatska udruga pravnica, Zagreb, 2001.

Andrassy, Juraj, et al., Međunarodno pravo 1. dio, Školska knjiga, Zagreb, 2010.

Attina, Fulvio, The Global Political System, Palgrave Macmillan, New York, 2011.

Babić, Ante, Babić, Mate, Međunarodna ekonomija, Sigma savjetovanja, Zagreb, 2008.

Bajo, Anto, Primorac, Marko, Badurina, Andabaka Ana, Osnove upravljanja javnim dugom, Institut za javne financije, Zagreb, 2011.

Brzezinski, Zbigniew, Strategic Vision – America and the Crisis of Global Powers, Basic Books, New York, 2012.

Chossudovsky, Michel, Marshall, Andrew Gavin, The Global Economic Crisis: The Great Depression of the XXI Century, Global Research, Montreal, 2010.

Dornbush, Rudiger, Draghi, Mario, Public debt management: theory and history, Cambridge University Press, New York, 2008.

Foster, John Bellamy, Magdoff, Fred, The Great Financial Crisis, Monthly Review Press, New York, 2009.

Glanville, Allan, Economics from a Global Perspective, Glanville Books LTD, Oxford, 2003.,

Graeber, David, Dug: Prvih 5000 godina, Fraktura, Zagreb, 2013.

Griffiths, Martin, International Relations for the Twenty-First Century, Routledge, London, 2007.

Krugman, Paul, The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008, Norton & Company, London, 2009.

Mauro, Paulo, Chipping Away at Public Debt: Sources of Failure and Keys to Success in Fiscal Adjustment, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2011.

Popov, Čedomir, Od Versaja do Danciga, Nolit, Beograd, 1976.

Radošević, Dubravko, Kapitalni tokovi, tečaj i Europska monetarna unija, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2012.

Sharma, Soumitra, Svjetska privreda, Narodne novine, Zagreb, 1990.

Taylor, John B., Weerapana, Akila, Principles of Macroeconomics, Cengage Learning, Mason, 2010.

Walter, Andrew , Sen, Gautam, Analyzing the Global Political Economy, Princeton Univeristy Press, Princeton, 2009

Znanstveni i stručni članci:

Alesina, Alberto, Perotti, Robert, Income distribution, political instability, and investment. European Economic Review, vol. 40 1996.

Ciraki, Dario, Teorija javnog izbora i paradoksi glasovanja, Vol. 23, No. 2.-3., 1996.

Coccia, Mario, What are the likely interactions among innovation, government debt, and employment?, Innovation: The European Journal of Social Sciences. Dec2013, Vol. 26 Issue 4

Časni Čeh, Anita et al., Odnos javnog duga i ekonomskog rasta: primjer zemalja srednje, istočne i jugoistočne Europe, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu, Vol.32 No.1 Lipanj 2014.

Loizides, John, Are Greek government deficit and debt statistics reliable? Journal of Economic & Social Measurement, 2013., Vol.38, Issue 1

Magas, Istvan, External shocks and limited absorption in a small open economy: the case of Hungary, Post-Communist Economies, 2012. Vol. 24, Issue 1

Ostro, Zachary K., In the Debt we Trust: The Unconstitutionality of Defaulting on American Financial Obligations, and the Political Implications of their Perpetual Validity, Harvard Journal on Legislation. 2014, Vol. 51 Issue 2

Palmstorfer, Rainer, The Reverse Majority Voting under the 'Six Pack': A Bad Turn for the Union?, European Law Journal, Vol. 20, No. 2, March 2014

Phelan, William, What is Sui Generis About the European Union? Costly International Cooperation in a Self-Contained Regime, International Studies Review, Sep2012, Vol. 14 Issue 3

Robbins, P. The Greek Debt Crisis: The Need for 'Heroic' Economic Policy Reforms in the European Economic and Monetary Union. Indiana Journal of Global Legal Studies, 2015, Vol. 22, Issue 1

Roubini, Nouriel, Sachs, Jeffrey D., Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies, European Economic Review, vol. 33 1989.

Rudolf, Davorin, Zajednička sigurnosna i obrambena politika Europske unije prema Lisabonskom ugovoru, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol.51 No.3 Lipanj 2014

Topkaya, Özgür; Özekicioğlu, Halil; Özel, Hasan Alp., 2008 European Debt Crisis and its Possible Implications on the Economies of Developing Countries: Turkey case, Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences. 2013, Vol. 27 Issue 4

Švaljek, Sandra, Public Debt Boundaries: A Review of Theories and Methods of the Assessment of Public Debt Sustainability, Croatian Economic Survey, No.4 Lipanj 2002.

Internet i ostali izvori:

Akt o kontroli proračuna 2011. godine, dostupan na: Službene stranice Američkog vladinog ureda za informiranje, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ25/pdf/PLAW-112publ25.pdf

Regulacija broj 1174 o mjerama provedbe kako bi se ispravile makroekonomske nestabilnosti u Eurozoni., dostupna na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011R1174

Regulacija broj 1176. o prevenciji i ispravljanju makroekonomske neravnoteže, dostupna na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011R1176

Regulacija broj 1466. o jačanju nadzora nad fiskalnim području i nadzoru i koordinaciji ekonomskih politika, dostupno na: Službene stranice Europske unije, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01997R1466-20111213

Službene stranice CIA The World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2079rank.html

Službene stranice Eurostata, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database

Službena stranica Ujedinjenih naroda, Rezolucija Opće skupštine 3171, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/282/43/IMG/NR028243.pdf?OpenElement

Službena stranica Državne riznice SAD-a, https://fiscal.treasury.gov/fsservices/gov/debtColl/rsrcsTools/debt_dca.htm

Službena stranica Svjetske banke, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=GC.DOD.TOTL.GD.ZS&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&popular type=series&ispopular=y#

Službena stranica Svjetske trgovinske organizacije, Razumijevanje WTO-a, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm

Ugovor o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju, Članak 3, dostupan na: Službene stranice Europske komisije, http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-12-2_en.htm

Ugovor o osnivanju Europske zajednice, Članak 104c, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf , pregledano

Protokol o određenim odredbama koje se odnose na Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije I Sjeverne Irske, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-aking/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

Protokol o proceduri prekomjernog deficita, dostupan na: Službene stranice Europske unije, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

Zakon o federalnim potraživanjima, Potpoglavlje 31, dostupno na: Službene stranice Državne riznice SAD-a, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2010-title31/pdf/USCODE-2010-title31-subtitleIII-chap31.pdf

Popis tablica:

1. Javni dug u dolarima, procjene iz 2012. i 2013. godine 9
2. Postotak udjela javnog duga u BDP-u, procjene za 2013. i 2014. godinu 10
3. Udio javnog duga u BDP-u razvijenih država OECD-a 13
4. Najznačajnije promjene potpoglavlja 3101 Zakona o federalnim potraživanjima 30
5. Povećanje BDP-a u odnosu na povećanje maksimalno dopuštenog javnog duga SAD-a 31
6. Rast postotka javnog duga u BDP-u u godinama nakon krize 2008. Godine 41
7. Funkcije polinoma koji prikazuju promjenu javnog duga 47
8. Udio javnog duga u BDP-u za EU 28. 48
9. Predviđanje i korelacije za funkcije promjene udjela javnog duga u BDP-u 49
10. Udio javnog duga u BDP-u za EU 15 52
11. Postotna promjena BDP-a u državama EU 15 53
12. Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a država EU 15 55
13. Postotak nezaposlenosti u državama EU 15 58
14. Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti 59
15. BDP per capita za države EU 15 u LCU jedinicama 61
16. Korelacija između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita u LCU jedinicama 63

Popis grafikona:

1. Postotak udjela javnog duga u BDP-u razvijenih država u proteklih 20 godina……..12
2. Djelovanje GATT-a u smanjenu carina……22
3. Porast država potpisnica GATT-a……22
4. Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 1995. godine……38
5. Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 2005. godine……39
6. Postotak javnog duga u BDP-u država članica EU 2014. godine……42
7. Raspodjela duga SAD-a 1975. i 2005. u postotcima po sektorima……..45
8. Predviđanja funkcija za udio javnog duga u BDP-u……50
9. Prikaz rezultata vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i postotne promjene BDP-a za države koje su odbacile nultu hipotezu……55
10. Prikaz vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i postotka nezaposlenosti za države kod kojih je odbačena nulta hipoteza……59
11. Prikaz vrijednosti korelacije između udjela javnog duga u BDP-u i BDP-a per capita u LCU jedinicama za države kod kojih je odbačena nulta hipoteza……64

Popis skraćenica:

BCA – Akt o kontroli proračuna

BDP – bruto društveni proizvod

ECOSOC – Ekonomsko i socijalno vijeće

EU – Europska unija

ERM – Europski tečajni mehanizam

ESM – Europski stabilizacijski mehanizam

GATT – Opći sporazum o carinama i trgovini

MMF – Međunarodni monetarni fond

OAPEC – Organizacija arapskih država izvoznica nafte

OPEC – Organizacija država izvoznica nafte

OECD – Organizacija za ekonomsku kooperaciju i razvoj

SAD – Sjedinjene Američke Države

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

TNK – Transnacionalne korporacije

TSCG – Ugovor o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju

UK – Ujedinjeno Kraljevstvo

UN – Ujedinjeni narodi

Sveučilište

Sjever

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, **Filip Kokotović** pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada pod naslovom **VANJSKI DUG RAZVIJENIH DRŽAVA: UZROCI, UČINCI, PERSPEKTIVE ,** te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student:
Filip Kokotović

Filip Kokotović

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnost i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, **Filip Kokotović** neopozivo izjavljujem da sam suglasan s javnom objavom diplomskog rada pod naslovom **VANJSKI DUG RAZVIJENIH DRŽAVA: UZROCI, UČINCI, PERSPEKTIVE,** čiji sam autor.

Student:
Filip Kokotović

Filip Kokotović